

Maciej Fic

Śląski Instytut Naukowy w Katowicach w okresie „karnawału Solidarności” : na podstawie posiedzeń Dyrekcji i Kolegium Instytutu

---

Wiek Stary i Nowy 5(10), 233-277

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Maciej Fic

Śląski Instytut Naukowy w Katowicach w okresie „karnawału Solidarności” (na podstawie posiedzeń Dyrekcji i Kolegium Instytutu)

Wprowadzenie

Opracowanie składa się z dwóch części: wprowadzenia oraz materiałów źródłowych. Celem wprowadzenia jest ukazanie genezy i okoliczności powstania Śląskiego Instytutu Naukowego (ŚIN), przedstawienie jego sytuacji strukturalno-kadrowej do czasu wprowadzenia stanu wojennego oraz zarysowanie kontekstu realiów tzw. karnawału Solidarności, niezbędnego do właściwego odczytania źródeł.

W dwudziestolecie międzywojennym na terenie województwa śląskiego funkcjonowały stowarzyszenia i instytucje o charakterze naukowym (m.in. Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, Muzeum Śląskie i Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych), ale albo nie zdołały one rozwinąć szerzej swej działalności (jak Muzeum Śląskie), albo opierały ją na nieprofesjonalistach (jak TPNnŚ), bądź też koncentrowały swą aktywność przede wszystkim na dydaktyce (jak w przypadku WSNS-G czy Instytutu Pedagogicznego)¹. Oprócz wymienionych instytucji w marcu 1933 roku w Krakowie powołano jeszcze jedną — Komitet Wydawnictw Śląskich Polskiej Akademii Umiejętności, którego celem miało być inspirowanie i koordy-

---

¹ Por. m.in.: E. CZERNICHOWSKI: *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. Katowice 1930; T.J. DOBROWOLSKI: *Geneza i początki Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. Katowice 1960; J. PIETER: *Rozwój szkolnictwa wyższego i nauk humanistycznych na Górnym Śląsku od r. 1945*. Katowice 1962; A. CZECH: *Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach*. Katowice 1988; S. FERTACZ: *Problemy szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku w latach 1922—1945*. W: „Mądrość zbudowała sobie dom...”. *Uniwersytet Śląski 1968—2008. Dzieje, dokumentacja, źródła*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2008; S. FERTACZ: *Początki szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku*. W: *Katowice w 143. Rocznicy uzyskania praw miejskich*. Red. A. BARCIAK. Katowice 2009.

nowanie wysiłków polskich uczonych, reprezentujących różne dyscypliny badawcze i ośrodki naukowe, do opracowania problematyki śląskiej. Podczas pierwszego posiedzenia tej instytucji — 27 marca 1933 roku — ówczesny wojewoda śląski Michał Grażyński ujawnił zamiar utworzenia Instytutu Śląskiego (IŚ), który w odróżnieniu od Komitetu, miał się zająć działalnością popularyzatorską². Ważnym czynnikiem determinującym powstanie IŚ był fakt, że w 1937 roku upływał termin obowiązywania tzw. konwencji genewskiej, dotąd łagodzącej narastające konflikty polsko-niemieckie. Polityka prowadzona przez Adolfa Hitlera i jego zwolenników powodowała, że władze polskie spodziewały się wzmożenia działań o antypolskim charakterze. Tymczasem ani na terenie kraju, ani tym bardziej na obszarze tzw. polskiego Śląska nie było ośrodka zdolnego do naukowej obrony praw Polski do tego obszaru oraz prowadzenia działalności propagandowej na rzecz Śląska wśród państw zachodnich. Przyczyny te legły u podstaw działań władz wojewódzkich, które zadecydowały o utworzeniu instytucji mogącej podjąć się wskazanych zadań³. Jak oceniał Władysław Zieliński, powołanie IŚ w Katowicach „stało się jednym z najistotniejszych dokonań autonomicznego województwa śląskiego w zakresie kształtowania podstaw dla rozwoju życia naukowego i intelektualnego w regionie”, sam Instytut zaś stanowił „jedną z nielicznych placówek, zajmujących się bądź inspirowanych badania w zakresie nauk społeczno-humanistycznych w odniesieniu do terenu Śląska”⁴.

Pierwsze posiedzenie w sprawie powołania Instytutu Śląskiego miało miejsce 29 listopada 1933 roku, a jako „stowarzyszenie zarejestrowane” został on wpisany do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego na mocy decyzji wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego z 15 grudnia 1933 roku. Inauguracyjne posiedzenie, na którym proklamowano powstanie Instytutu Śląskiego w Katowicach, odbyło się 28 lutego 1934 roku. Do zadań nowo powstałej jednostki zaliczono: „[...] prowadzenie działalności naukowej w zakresie zagadnień odnoszących się do spraw śląskich, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki wynikającej z aktualnych potrzeb regionu, a następnie zaznajamianie czynników rządowych i społeczeństwa z wynikami tych badań przez wydawanie komunikatów, prac naukowych,

² Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APKat.), zespół: Śląski Instytut Naukowy (dalej: ŚIN), sygn. 1/32, k. 2—6, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu Śląskiego w Katowicach*; W. ZIELIŃSKI: *Śląskie zainteresowania krakowskiego ośrodka naukowego w okresie międzywojennym*. „Zaranie Śląskie” 1973, z. 4, s. 758—774; J. HULEWICZ: *Wydawnictwa śląskie Polskiej Akademii Umiejętności*. W: *Polska Akademia Umiejętności 1872—1972. Nauki humanistyczne i społeczne*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974, s. 47—71.

³ APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 1, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983; APKat., ŚIN, sygn. 1/32, k. 6, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu...*

⁴ APKat., ŚIN, sygn. 1/32, k. 1—2, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu...* Por. B. JACZEWSKI: *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918—1939*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1978, s. 218.

pism popularnych, urządzenie odczytów, zebrań dyskusyjnych itp.”⁵. Działalność IŚ przerwał wybuch II wojny światowej. Niemcy zaraz po wkroczeniu do Katowic zajęli jego siedzibę, przeprowadzając szczegółowe rewizje zarówno w samym budynku, jak i w mieszkaniu dyrektora. Zniszczono wówczas urządzenia, natomiast wydawnictwa, biblioteka i akta zostały w części zniszczone, w części zaś wywiezione, a następnie rozproszone.

Bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych podjęto próbę reaktywacji Instytutu Śląskiego. Jego działalność wznowiono 25 stycznia 1945 roku, z chwilą przejścia Krakowa z rąk niemieckich, w oparciu o struktury Polskiej Akademii Umiejętności. 12 lutego 1945 roku Roman Lutman udał się do Katowic, gdzie od pełnomocnika rządu Aleksandra Zawadzkiego i p.o. wojewody śląskiego Jerzego Ziętka otrzymał polecenie wznowienia działalności Instytutu Śląskiego w Katowicach⁶. Jednostce tej wyznaczono nowe zadania, m.in. prowadzenie akcji „uświadamiającej” na temat tzw. Ziemi Odzyskanych. Jak przypuszczano, „Instytut stał się łącznikiem między przeszłością a teraźniejszością Śląska. Do jego zadań należało także wydobyć przetrwałej — mimo wielowiekowej niewoli — polskości na tychże terenach, a także ukazanie ogromnych przemian społecznych i gospodarczych oraz trwałe związanie tzw. Ziemi Odzyskanych i mieszkających tam ludzi z kulturą i gospodarką pozostałej części narodu”⁷. Do prowadzenia badań naukowych w obrębie IŚ powołano strukturę obejmującą 8 komisji — historyczną, ekonomiczną, socjologiczną, kulturalno-literacką, etnograficzną, prawniczą, fizjograficzną i socjalną⁸. Dowodem rozwoju Instytutu było m.in. powołanie 17 października 1945 roku oddziału we Wrocławiu (później także w Kłodzku i Wałbrzychu) oraz — od 1 grudnia 1945 roku — delegatury w Warszawie. Reaktywowany IŚ kontynuował prace rozpoczęte przed wybuchem II wojny światowej (zwłaszcza w zakresie eksponowania polskich tradycji ziem śląskich), prowadząc kwerendy archiwalne oraz badania nad najnowszymi dziejami Śląska (dzięki przejściu niemieckich dokumentów urzęd-

⁵ APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 1, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983; S. ROSENBAUM: *Między „ośrodkiem badań” a „placówką wychowania w duchu socjalizmu”*. KW PZPR w Katowicach wobec Śląskiego Instytutu Naukowego w początkach jego działalności. W: „Przewodnia siła Narodu”. Z dziejów partii komunistycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1945—1990. Red. T. KURPIERZ. Katowice 2010, s. 99—100.

⁶ APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 3, Notatka w sprawie statusu...; APKat., ŚIN, sygn. 1/32, k. 34—37, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu...*; K. POPIOŁEK: *Śląski Instytut Naukowy (1957—1982)*. W: *25-lecie Reaktywowania Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach*. Katowice 1983, s. 8.

⁷ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok. Plan naukowo-badawczy na 1981 rok*. Katowice 1981, s. 3; R. LUTMAN: *Nowy Śląsk — nowe zadania*. „Zaranie Śląskie” 1945, z. 1, s. 2; APKat., ŚIN, sygn. 1/32, k. 35, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu...*

⁸ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok...*, s. 3.

wych opracowano materiały wykorzystywane przez władze podczas rozstrzygnięcia problemów narodowościowych). W 1945 roku podjęto także prace, mające na celu gromadzenie dokumentacji „dążeń niepodległościowych ludu śląskiego”.

W 1947 roku pojawiły się pierwsze symptomy ograniczania znaczenia IŚ. Wtedy to Komisja Historyczna Instytutu Śląskiego została włączona do reaktywowanego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Katowicach. Latem 1948 roku w związku z „reorganizacją nauki” podjęto decyzję o połączeniu samodzielnych do tej pory instytutów: Zachodniego, Śląskiego, Mazurskiego i Wydziału Pomorzoznawczego Instytutu Bałtyckiego — w jeden Instytut Zachodni z centralą w Poznaniu i oddziałami we Wrocławiu, w Toruniu i Warszawie (miał mieć swe stacje naukowe także w Szczecinie, Olsztynie i Krakowie). W związku z uruchomieniem wrocławskiego oddziału Instytutu Zachodniego, który miał stanowić namiastkę Instytutu Śląskiego w Katowicach, jego agendy przejęło 1 maja 1949 roku Śląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, które stało się praktycznie jedyną instytucją naukową o charakterze społecznym, niemającą jednak możliwości (ani aspiracji) prowadzenia prac badawczych (ŚTPN zostało rozwiązane w październiku 1950 roku). W 1950 roku całkowicie zlikwidowano wrocławski oddział Instytutu Zachodniego, tworząc w jego miejsce Zakład Historii Śląska Instytutu Historii PAN⁹.

Możliwość zrekonstruowania struktury naukowo-badawczej dla potrzeb humanistyki na Górnym Śląsku pojawiła się wraz z odwilżą po śmierci Józefa Stalina¹⁰. Projekt odbudowy Instytutu Śląskiego w Katowicach przedstawił Jacek Koraszewski, ówczesny wicedyrektor Biblioteki Śląskiej, podczas konferencji naukowej 10 lutego 1955 roku. W spotkaniu uczestniczyli reprezentanci szkolnictwa wyższego oraz instytucji naukowych i kulturalnych regionu. Zgromadzeni jednomyślnie poparli ideę, zgłaszając stosowną uchwałę. Protokół z konferencji, wskazujący na potrzeby zintensyfikowania badań regionalnych w zakresie humanistyki, przekazano Ministerstwu Kultury i Sztuki. Publiczna dyskusja nad kształtem i charakterem planowanej placówki ożywiła się w 1956 roku¹¹. 1 października tego roku kwestią odrodzenia Instytutu Śląskiego zajęła się Wojewódzka Rada Kultury na specjalnie w tym celu zwołanym posiedzeniu. W trakcie obrad wysunięto kilka odmiennych propozycji, m.in. powołania jednego instytutu badawczego dla całego terytorium Śląska (z od-

⁹ Ibidem, s. 4; APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 3, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983; S. ROSENBAUM: *Między „ośrodkiem badań”...*, s. 100—101; K. POPIOLEK: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 9; S. FERTACZ: *Początki szkolnictwa wyższego...*, s. 302.

¹⁰ Na temat przeobrażeń w kraju por. A. WERBLAN: *Stalinizm w Polsce*. Warszawa 2009; w odniesieniu do terenu Górnego Śląska: *Stalinizm i rok 1956 na Górnym Śląsku*. Red. A. DZIUROK, B. LINEK, K. TARKA. Katowice—Opole—Kraków 2007.

¹¹ J. KORASZEWSKI: *Śląski Instytut Naukowy w Katowicach*. „Zaranie Śląskie” 1957, z. 1—2, s. 27; A. TOPOL: *Kazimierz Popiołek i jego czasy (1903—1986)*. Katowice—Warszawa 2004, s. 65; APKat., ŚIN, sygn. 1/32, k. 37—52, W. ZIELIŃSKI: *Pierwsze piętnastolecie Instytutu...*

rębnymi placówkami terenowymi w Katowicach, Opolu, a w dalszej perspektywie także we Wrocławiu i w Warszawie) bądź powołania kilku niezależnych od siebie placówek. Pierwotnie zwyciężyła pierwsza koncepcja. Na posiedzeniu utworzono Komitet Organizacyjny (KO), na którego czele stanął prof. dr Paweł Rybicki (socjolog z UJ-otu). Komitet odbył dwa posiedzenia, w październiku i listopadzie 1956 roku, w których uczestniczyli reprezentanci innych ośrodków naukowych. Zaowocowały one opracowaniem projektu przewidującego ukonstytuowanie stowarzyszenia o nazwie Śląski Instytut. Projekt zaprezentowano na posiedzeniu komitetu 10 grudnia 1956 roku, następnie przekazano go do zaaprobowania Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Katowicach (WRN). Równolegle prowadzono prace nad założeniem Śląskiego Towarzystwa Naukowego¹².

Uchwałą nr 2/57 z 13 marca 1957 roku¹³ katowicka WRN zdecydowała formalnie o powołaniu Komitetu Organizacyjnego stowarzyszenia o nazwie: Śląski Instytut Naukowy w Katowicach (ŚIN)¹⁴. Sami twórcy odnotowywali: „Śląski Instytut Naukowy jest w pewnej mierze kontynuacją dawnego Instytutu Śląskiego w Katowicach, sięgającego swym początkiem lat trzydziestych okresu międzywojennego”¹⁵. Kwestią bezdyskusyjną pozostaje, że utworzenie instytucji musiało zyskać aprobatę władz partyjnych. W sprawozdaniu z 1980 roku wskazywano, że „kierownictwo Komitetu Wojewódzkiego PZPR, kierując się w swej polityce istotnymi potrzebami społeczeństwa, uznało za rzecz nieodzowną powołanie w środowisku wielkoprzemysłowym instytutu o charakterze humanistycznym”¹⁶.

Uchwała powołująca ŚIN ustanawiała zarazem 5-osobowy Komitet Organizacyjny, w którego skład weszli: prof. dr Kazimierz Popiołek (kierownik Zakładu Historii Śląska IH PAN), prof. dr Józef Pieter (rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach), doc. dr Maksymilian Ziomek (profesor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach), Stanisław Ziomba (wiceprzewodniczący Zarządu Głównego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich) i doc. dr Jacek Koraszewski (dyrektor Biblioteki Śląskiej)¹⁷. Komitet rozpoczął działalność 25 marca 1957 roku. Podczas zorganizowanej w gabinecie Jerzego Ziętka (ówczesnego zastępcy przewodniczą-

¹² J. KORASZEWSKI: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 28; A. TOPOL: *Kazimierz Popiołek...*, s. 65.

¹³ W sprawozdaniu z działalności ŚIN-u widnieje błędna data 13 maja 1957. APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 1, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959.

¹⁴ APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 4, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983.

¹⁵ APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 1, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; por. G. STRAUCHOLD: *Mysł zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945—1957*. Toruń 2003, s. 433.

¹⁶ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok...*, s. 4.

¹⁷ APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 2, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 142, Odpis Uchwały nr 2/57 z dnia 13 marca 1957 r. w sprawie powołania „Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach”; J. KORASZEWSKI: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 28; A. TOPOL: *Kazimierz Popiołek...*, s. 65—66.

cego Prezydium WRN) „konferencji konstytucyjnej Komitetu Organizacyjnego” zgromadzeni wybrali ze swego grona przewodniczącego — został nim Jacek Koraszewski, zyskując poparcie pozostałych członków KO. Termin kolejnego spotkania ustalono na 1 kwietnia 1957 roku¹⁸.

Wstępne założenie o utworzeniu jednej instytucji z odrębnymi placówkami terenowymi doprowadziło wkrótce do coraz wyraźniejszych różnic zdań wśród samych organizatorów. Wynikało to z faktu, że dominującą rolę chciały odgrywać zarówno Katowice, jak i Opole. Świadectwem takich tendencji był przebieg międzyrodowiskowej konferencji Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego i PAN (z udziałem przedstawicieli z Katowic, Opola, Poznania i Wrocławia), która odbyła się 4 kwietnia 1957 roku. Jej głównym tematem była sprawa organizacji wydawnictw dotyczących Śląska. Ponieważ reprezentantom obu rywalizujących z sobą ośrodków nie udało się wypracować wspólnego stanowiska co do siedziby instytutu, porzeczono na utworzeniu kolejnej komisji, tym razem „porozumiewawczej”, pod przewodnictwem sekretarza I Wydziału PAN prof. dr. Stanisława Arnolda, zrzeszającej po dwóch przedstawicieli z Katowic i Opola. Próby uzyskania konsensusu okazały się jednak nieskuteczne. Komisja nie zwołała posiedzenia, a pod koniec kwietnia 1957 roku Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk rozesłało zaproszenia na walne zebranie członków-założycieli Instytutu Śląskiego w Opolu, które odbyło się 9 maja 1957 roku¹⁹.

W tej sytuacji niemal równolegle prowadzono działania organizacyjne w Katowicach. Ich przebieg nie jest do końca jasny, zachowane bowiem w zbiorach archiwalnych dokumenty wykazują pewne rozbieżności. Po spotkaniu inauguracyjnym KO ŚIN-u z 25 marca 1957 roku sporządzono notatkę służbową nr 1 (podpisaną przez Jacka Koraszewskiego). Mimo że termin kolejnego spotkania wyznaczono na 29 kwietnia 1957 roku, w następnej podpisanej przez Koraszewskiego notatce służbowej (nr 2) widnieje data 18 kwietnia. Dowiadujemy się z niej, że w spotkaniu uczestniczyli oprócz członków KO także dziennikarz i literat Wilhelm Szewczyk, „radca prawny dr Karczewski”²⁰ oraz kierownik Wydziału Kultury Prezydium WRN Aleksandra Fobertowa. Głównym tematem spotkania było ustalenie „składu osobowego zespołu wykonawczego” ŚIN-u. Stanisław Ziemia zaproponował na stanowisko zastępcy kierownika Instytutu kandydaturę mgr. Alfreda Horniga (przyjętą bez zastrzeżeń), o wyborze pozostałych członków zespołu wykonawczego miał zdecydować jego kierownik bez dalszych konsultacji. Zastanawiając się nad for-

¹⁸ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 48, Notatka służbowa nr 1 z konferencji konstytucyjnej Komitetu Organizacyjnego Śląskiego Instytutu Naukowego z dnia 25 marca 1957 r.

¹⁹ J. KORASZEWSKI: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 28.

²⁰ Mowa najprawdopodobniej o dr. Tadeuszu Karczewskim, przedwojennym burmistrzu Mysłowic, a po II wojnie światowej naczelniku Wydziału Samorządowego Urzędu Wojewódzkiego. Por. M. FIC: *Administracja województwa śląskiego*. W: *Województwo śląskie 1945—1950*. Red. A. DZIURK, R. KACZMAREK. Katowice 2007, s. 122—123.

mułą organizacyjno-prawną instytucji, ustalono, że najkorzystniejsza pozostaje forma organu podległego Prezydium WRN. Zalecono jednocześnie, by do jesieni 1957 roku odbyła się konferencja naukowa, na której zostaną przeanalizowane będą kierunki działalności i zagadnienia formalno-prawne ŚIN-u²¹. Tymczasem w datowanej na 8 lipca 1957 roku notatce służbowej (tym razem podpisanej przez Bronisława Gazdę) pojawiła się informacja, że w kwietniu 1957 roku odbyły się dwa posiedzenia KO (1 i 29 kwietnia), z których nie sporządzono oficjalnych protokołów. Jedyną formą archiwizowania informacji na temat tych spotkań miały być luźne, „prywatne” zapiski kierowniczkii Wydziału Kultury Prezydium WRN Aleksandry Fobertowej. Na ich podstawie ustalono, że w spotkaniu 1 kwietnia wzięli udział: Jerzy Ziętek, Aleksandra Fobertowa, Maksymilian Ziomek, Jacek Koraszewski, Stanisław Ziemia, Kazimierz Popiołek oraz Karczewski. Na zebraniu miano poruszyć kwestie formy organizacyjno-prawnej tworzonego Instytutu, statutu ŚIN-u i zakresu jego działalności naukowej. Z kolei spotkanie z 29 kwietnia (w tym samym składzie) dotyczyło omówienia projektu uchwały Prezydium WRN o reaktywowaniu ŚIN-u, ustalenia wynagrodzenia dla pracowników naukowych i administracyjnych oraz analizy nieopisanych dokładniej „materiałów przedłożonych przez poszczególne grupy pracowników nauki”²².

Według zamierzeń inicjatorów, ŚIN miał być organem Prezydium WRN. Komitetowi Organizacyjnemu zlecono więc przygotowanie dla Prezydium WRN statutu i struktury organizacyjnej nowego stowarzyszenia. Zaproponowane rozwiązanie zaaprobowano 5 maja 1957 roku, wtedy także Instytutowi przyznano niezbędne do podjęcia działalności środki finansowe. Na mocy uchwały Prezydium WRN powołano Kuratorium ŚIN-u. W dniu 25 maja 1957 roku, na wniosek Jerzego Ziętka, stworzono formalne podstawy do powołania tymczasowego zespołu wykonawczego (do końca 1957 roku mieli do niego wchodzić: kierownik, sekretarz, kierownik biura, księgowy, archiwista, sprzątaczką oraz — w okresie od października do grudnia 1957 roku — dwóch kierowników działów naukowych). Na mocy tej samej uchwały „formalnie” kierownikiem, a następnie pierwszym dyrektorem ŚIN-u został Jacek Koraszewski. Tego samego dnia, 25 maja, Prezydium WRN zatwierdziło plan pracy ŚIN-u. Wśród działań przewidzianych na pierwszy okres funkcjonowania wymieniono: wznowienie wydania „Zarania Śląskiego” (ustalono skład komitetu redakcyjnego: Ludwik Brożek, Zdzisław Hierowski i Stanisław Ziemia), przygotowanie drukiem pracy Franciszka Popiołka *Studia z dziejów społeczno-gospodarczych Śląska Cieszyńskiego* (ze wstępem Ludwika Brożka) oraz przygotowanie kilku numerów biuletynu informacyjnego ŚIN-u. Ponadto zdecydowano o rozpoczęciu gromadzenia pod kierunkiem Kazimierza Popiołka źródeł do dziejów powstań śląskich

²¹ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 46, Notatka służbowa nr 2 z konferencji Komitetu Organizacyjnego ŚIN z dnia 18 kwietnia 1957 r.

²² APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 45, Notatka służbowa Bronisława Gazdy z 8 lipca 1957 r.

oraz o podjęciu prac nad *Śląskim słownikiem biograficznym* (pod kierownictwem Alojzego Targa)²³. Jednocześnie zobowiązano KO do opracowania i przedłożenia do zatwierdzenia szczegółowego statutu instytucji²⁴.

Wiele ważnych decyzji zapadło na posiedzeniu KO 1 czerwca 1957 roku. Z zachowanego protokołu wiadomo, że postanowiono wówczas zatrudnić Franciszka Piechę jako p.o. głównego księgowego oraz Bronisława Gazdę jako p.o. kierownika biura. Komitet upoważnił Jacka Koraszewskiego do zawarcia umów ze wskazanymi osobami, a także z pozostałym personelem biura. Mimo prowadzonej na ten temat dyskusji nie zdecydowano o zatrudnieniu sekretarza naukowego. Nie wybrano żadnego z czterech kandydatów, pozostawiając decyzję w tej kwestii przewodniczącemu. Spośród pierwszych pracowników naukowych wskazano ponadto kierowników poszczególnych działów: historycznego — dr. Alojzego Targa, socjologicznego — dr Wandę Mrozek-Lipińską, etnograficznego — mgr. Józefa Ligęzę. Proponowany na kierownika działu ekonomicznego doc. dr Maksymilian Ziomek nie przyjął oferty (tłumacząc się złym stanem zdrowia), wobec czego decyzję odłożono w czasie. Podczas posiedzenia przeanalizowano także propozycje składu Rady Naukowej ŚIN-u²⁵. Na kolejnym zebraniu KO (z 10 czerwca 1957 roku) zdecydowano o przedstawieniu Prezydium WRN do zatwierdzenia w stanie niezmienionym składu Rady Naukowej, wybrano także na stanowisko sekretarza naukowego Instytutu dr. Alfonsa Mrowca. Podjęto również decyzję w sprawach umów wydawniczych z poszczególnymi autorami oraz wysokości gaży²⁶.

2 lipca 1957 roku (uchwałą Prezydium WRN) powołano pierwszą Radę Naukową Instytutu („wybitnych uczonych, mających w swym dorobku naukowym poważne pozycje związane ze Śląskiem”). W jej skład weszli: prof. dr Stanisław Arnold (sekretarz I Wydziału PAN w Warszawie), prof. dr Kazimierz Dobrowolski (kierownik Katedry Etnografii UJ-otu), dr Marian Frank (profesor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach), prof. dr Marian Garlicki (rektor Śląskiej Akademii Medycznej), prof. dr Mieczysław Gładysz (dyrektor Zakładu Etnografii Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Krakowie), prof. dr inż. Bolesław Krupiński (przewodniczący Państwowej Rady Górnictwa), prof. dr Stanisław Leszczycki (dyrektor Instytutu Geografii PAN w Warszawie, przewodniczący Komitetu dla spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego), doc. dr Roman Lutman (dyrektor Instytutu Śląskiego w Opolu), prof. dr inż. Stanisław Ochęduszek (rektor i profesor

²³ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 41, Protokół nr 1 z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach z dnia 1 czerwca 1957 r.

²⁴ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 139—140, Uchwała nr 25/285 z dnia 25 maja 1957 r. w sprawie Śląskiego Instytutu Naukowego.

²⁵ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 39—41, Protokół nr 1 z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach z dnia 1 czerwca 1957 r.

²⁶ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 31—34, Protokół nr 2 z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach z dnia 10 czerwca 1957 r.

Politechniki Śląskiej w Gliwicach), prof. dr Józef Pieter (rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach), prof. dr Kazimierz Popiołek (kierownik Zakładu Historii Śląska PAN we Wrocławiu), prof. dr Paweł Rybicki (kierownik Katedry Socjologii UJ-otu), prof. dr Jan Szczepański (kierownik Zakładu Badań Socjologicznych PAN w Łodzi), prof. dr Wincenty Styś (rektor Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu), prof. dr Antoni Wrzosek (kierownik Katedry Geografii Ekonomicznej UJ-otu), red. Stanisław Ziemia (poseł na Sejm PRL, zastępca przewodniczącego Zarządu Głównego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich) i prof. dr Maksymilian Ziomek (kierownik Katedry Demografii i Statystyki WSE w Katowicach). 14 listopada 1957 roku powołano jej 5-osobowe Prezydium (wybrane podczas inauguracyjnego posiedzenia) z prof. dr. Pawłem Rybickim na czele²⁷. Komitet Organizacyjny ŚIN-u zebrał się 2 listopada 1957 roku w siedzibie Instytutu. Zaplanowano wówczas pierwsze posiedzenie Rady Naukowej ŚIN-u, którego przebieg obejmował: zagajenie Jerzego Ziętka, omówienie kierunków działalności przez Jacka Koraszewskiego, dyskusję, ustalenie wytycznych planu pracy na rok 1958 i lata kolejne, wybór 5-osobowego Prezydium RN²⁸.

Pierwsze walne zebranie członków Instytutu odbyło się 12 listopada 1958 roku. Uchwalono wówczas ostateczny tekst statutu ŚIN-u, nadając organizacji formę zarejestrowanego stowarzyszenia naukowego (mającego podmiotowość prawną). Zgodnie ze statutem, wybrano na trzyletnią kadencję kolejną Radę Naukową (miało ją tworzyć „najwyżej 22 wybitnych pracowników naukowych”), do której weszli wszyscy członkowie dotychczasowego gremium, a ponadto: prof. dr Tadeusz Lehr-Splawiński (kierownik Katedry Filologii Słowiańskiej UJ-otu), doc. dr Józef Mayer (wicedyrektor Biblioteki Śląskiej w Katowicach), prof. dr Kazimierz Piwarski (kierownik Katedry Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej, przewodniczący Kuratorium Instytutu Zachodniego w Poznaniu), prof. dr Józef Szaflarski (rektor WSE w Katowicach), prof. dr Seweryn Wysłouch (przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Śląskiego w Opolu) oraz zastępca profesora mgr Włodzimierz Zastawny (kierownik Katedry Ekonomii Politycznej WSE w Katowicach)²⁹. W gremium tym znaleźli się zatem zarówno reprezentanci rodzimych kadr — katowickiej WSE, gliwickiej Politechniki, GIG-u, jak i przedstawiciele ościennych ośrodków (Wrocławia czy Łodzi). Do Prezydium Rady Naukowej wybrano prof. dr. Kazimierza Popiołka

²⁷ APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 2, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; J. KORASZEWSKI: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 28—29. A. Topol błędnie jako datę powołania Rady podaje 14 listopada 1957 roku, czyli dzień jej pierwszego posiedzenia. Por. A. TOPOL: *Kazimierz Popiołek...*, s. 65—66.

²⁸ APKat., ŚIN, sygn. 1/23, k. 1, Protokół nr 6 z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach z dnia 2 listopada 1957 r. w siedzibie Instytutu.

²⁹ APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 2, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; A. TOPOL: *Kazimierz Popiołek...*, s. 66; K. POPIOŁEK: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 9—10.

(przewodniczącemu), prof. dr. Stanisława Ochęduszkę (zastępcę), Bolesława Krupińskiego, Józefa Pietera, Pawła Rybickiego, Józefa Szaflarskiego, Włodzimierza Zastawnego (członkowie) oraz Mariana Franka i Mieczysława Gładysza (zastępcy członków). Pierwszym dyrektorem Instytutu został Jacek Koraszewski (uprzednio pełnił on obowiązki przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego), wicedyrektorem — doc. mgr Józef Ligęza, sekretarzem naukowym — dr Alfons Mrowiec. Dla sprawnego funkcjonowania Instytutu wybrano jeszcze Komisję Rewizyjną, którą stanowili: notariusz Antoni Rostek, red. Stanisław Ziemia, mgr Anzelm Gorywoda oraz zastępcy: dr Jerzy Jaros i poseł Józef Kachel³⁰.

Oficjalnym celem działalności ŚIN-u było prowadzenie i wsparcie badań naukowych dotyczących problematyki Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego („wraz z terenami przyległymi”) oraz szerzenie wiedzy na te tematy „zgodnie z potrzebami polityki państwowej, rozwoju gospodarki socjalistycznej i kultury narodowej”³¹. Twórcy precyzyjnie określili zakres zadań ŚIN-u. Obejmował on: 1) dokumentację spraw śląskich ze szczególnym uwzględnieniem aktualnej sytuacji Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego oraz ich dziejowych związków z innymi ziemiami polskimi; 2) planowanie, organizowanie i prowadzenie prac naukowych, dotyczących Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień gospodarczych, społecznych, ludnościowych, historycznych, kulturalnych, przyrodniczych i technicznych; 3) ogłaszanie prac naukowych i popularno-naukowych, dotyczących Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego; 4) prowadzenie akcji informacyjnej o Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim w kraju i za granicą — poprzez prasę, radio i specjalne wydawnictwa; 5) urządzenie odczytów, wykładów, zebrań dyskusyjnych, zjazdów, wystaw itp.³². Ciekawie brzmią uzupełnienia listy zadań przedstawione ponad 20 lat później przez władze ŚIN-u, które dopowiadały, że zadania opisane w podpunkcie 4) miały „przeciwdziałać wrogiej propagandzie nacjonalistycznej, w szczególności zaś odpiierać propagandę rewizjonistycznych kół zachodniemieckich”, a wskazana w podpunkcie 5) akcja informacyjna służyć miała „zacieśnieniu więzi społecznej pomiędzy ludnością rodzimą i napływową oraz likwidowaniu pozostałości społecznych okresu rozbiorów”³³.

Organem formalnie powołanym do zarządzania pracami Instytutu było Prezydium Rady Naukowej, w którego obradach „z głosem stanowczym” uczestniczyć mieli: członkowie Prezydium, przewodniczący WRN-u w Katowicach lub jego dele-

³⁰ APKat., ŚIN, sygn. 1/1, k. 3, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959.

³¹ Ibidem, k. 1.

³² APKat., ŚIN, sygn. 24, k. 24—25, Statut Śląskiego Instytutu Naukowego z 1959 roku; sygn. 1/1, k. 1—2, Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1957, 1958, 1959; por. APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 4, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983.

³³ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok...*, s. 4.

gat, delegat PAN-u oraz dyrektor Instytutu. Głos doradczy mogli natomiast wnieść: wicedyrektor ŚIN-u, przewodniczący komisji naukowych, kierownicy zespołów naukowych Instytutu oraz przedstawiciele innych towarzystw współpracujących z Instytutem³⁴. By zapewnić ŚIN-owi należną rangę, na wspólny wniosek Prezydium WRN w Katowicach i PAN, Rada Ministrów PRL 5 grudnia 1962 roku podjęła uchwałę rozciągającą przepisy ustawy o instytutach naukowo-badawczych na ŚIN w Katowicach. W uchwale tej zaakceptowano powstanie placówki naukowej ŚIN — jako instytutu naukowo-badawczego prowadzonego przez stowarzyszenie o tej samej nazwie — oraz określono, że Wydział Nauk Społecznych PAN został opiekunem naukowym ŚIN-u, organem finansującym jego działalność miało zaś być Prezydium WRN w Katowicach³⁵. W zmienionym statucie zamieszczono zapis, że „bezpośredni nadzór nad stowarzyszeniem sprawuje Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, które też finansuje jego instytut — Śląski Instytut Naukowy — Instytut Naukowo-Badawczy”. Utrzymano dotychczasową strukturę i zadania Instytutu³⁶. Od 1961 roku wytyczony przez władze partyjne kierunek działań obejmował funkcjonowanie ŚIN-u jako „silnego ośrodka marksistowskich badań społecznych w zakresie problemów dotyczących przede wszystkim tutejszego regionu”³⁷.

Od 1966 roku Instytutem kierował nowy, 5-osobowy zespół w składzie: dyrektor — prof. dr Kazimierz Popiołek, wicedyrektor — doc. dr Henryk Rechowicz, sekretarz naukowy — dr Andrzej Szefer, wicedyrektor administracyjny — mgr Ryszard Grzywa, główna księgowa — Zdzisława Sroka oraz kierownik Działu Wydawniczego — mgr Jan Kita. Oprócz dyrekcji za właściwą realizację prac ŚIN-u odpowiadały formalnie: Kuratorium ŚIN-u oraz jego Rada Naukowa. W 1967 roku do Prezydium Kuratorium wchodził: Jerzy Ziętek (prezes), doc. dr Jacek Koraszewski (wiceprezes), dr Władysław Zastawny (wiceprezes), mgr Jeremi Gliszczyński (członek), red. Maciej Szczepański (członek), prof. dr Kazimierz Popiołek (dyrektor Instytutu) oraz doc. dr Henryk Rechowicz (wicedyrektor Instytutu). Skład Kuratorium dopełniała 16-osobowa grupa członków, którą tworzyli: doc. dr Jan Bohucki, prof. dr Marcin Borecki, prof. dr Tadeusz Cieślak, prof. dr Mieczysław Gładysz, prof. dr Alfred Jahn, doc. dr Józef Kokot, dr Norbert Kołomejczyk, mgr Andrzej Konieczny, prof. dr inż. Tadeusz Laskowski, doc. dr Alojzy Melich, mgr Zbyszko Mikołajski, prof. dr inż. Stanisław Ochęduszko, poseł Roman Stachoń, red. Wilhelm Szewczyk, mgr Ryszard Witek oraz prof. dr Henryk Zieliński³⁸.

³⁴ APKat., ŚIN, sygn. 24, k. 28—29, Statut Śląskiego Instytutu Naukowego z 1959 roku.

³⁵ APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 4—5, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983.

³⁶ APKat., ŚIN, sygn. 24, k. 4—18, Statut Śląskiego Instytutu Naukowego z 1963 roku.

³⁷ K. POPIOŁEK: *Śląski Instytut Naukowy...*, s. 11.

³⁸ APKat., ŚIN, sygn. 1/28, k. 2—5, Skład osobowy dyrekcji Instytutu w latach 1957—1982; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1967 roku. Plan naukowo-badawczy na 1968 rok*. Katowice 1968, s. 34, 36.

Liczba członków Rady Naukowej w czasie funkcjonowania ŚIN-u ulegała częstym zmianom. W 1967 roku składała się ona z 13 osób: przewodniczącego prof. dr Henryka Zielińskiego (kierownika Zakładu Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku Uniwersytetu im. B. Bieruta we Wrocławiu), zastępcy — prof. dr. Pawła Rybickiego (kierownika Katedry Socjologii UJ-otu) oraz członków — prof. dr. Henryka Batowskiego (kierownika Zakładu Historii Powszechnej Najnowszej UJ-otu), doc. Józefa Ligęzę (z Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu), doc. dr. Alojzego Melicha (pracownika WSE w Katowicach), prof. dr. Czesława Madajczyka (z IH PAN w Warszawie), doc. dr. Wandy Mrozek (ŚIN), doc. dr. Zbigniewa Pawłowskiego (WSE w Katowicach), doc. dr. Henryka Rechowicza (ŚIN), prof. dr. Franciszka Ryszki (z IH PAN w Warszawie), prof. dr. Jana Szczepańskiego (reprezentującego Instytut Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie), prof. dr. Antoniego Wrzoska (kierownika Katedry Geografii Ekonomicznej UJ-otu) oraz doc. dr. Jana Zarembę (z WSP w Katowicach)³⁹.

Ważne zmiany w kierownictwie i działalności ŚIN-u przyniósł rok 1968. Wydarzenia marca '68 wywołały lawinę przeobrażeń, prowadzących m.in. do utworzenia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach⁴⁰. Zmiany nie ominęły również kierownictwa ŚIN-u. Z oficjalnego komunikatu wynikało, że długotrwała choroba prof. Kazimierza Popiołka spowodowała jego absencję w Instytucie od lutego 1968 roku. Informowano w nim jednocześnie, że w związku z powołaniem prof. Popiołka na stanowisko rektora UŚ złożył on 30 września 1968 roku rezygnację z funkcji dyrektora Instytutu. Nowym dyrektorem został 1 października Henryk Rechowicz, a na wicedyrektora ds. naukowych powołano doc. dr. Wandę Mrozek. Zmianie uległa także forma kierownictwa. W miejsce dotychczasowej formuły systematycznych zebrań dyrekcji Instytutu („na których omawiano sprawy wynikające z toku pracy, między innymi dotyczące problematyki naukowo-badawczej, polityki personalnej, działalności wydawniczej”), uznanej za „niewystarczającą formę kolektywnego kierownictwa”, w październiku 1968 roku powołano liczniejszy organ — Kolegium Instytutu, do którego weszli: dyrektor, wicedyrektorzy, sekretarz naukowy, główny księgowy, kierownicy zakładów i samodzielnych pracowni, kierownik działu wydawniczego oraz sekretarz POP i przewodniczący Rady Zakładowej. Do Rady Naukowej dokooptowano doc. dr. Józefa Chlebowczyka (ŚIN), doc. dr. M. Grabanię (ŚIN), prof. dr. Władysława Markiewicza (Instytut Zachodni w Poznaniu), prof. dr. Kazimierza Popiołka (UŚ), z grona tego odwołano natomiast Zbigniewa Pawłowskiego i Franciszka Ryszkę. Zmiany personalne tłumaczono zwiększeniem liczby zadań, którym część członków „niewykazujących żywszego zainteresowania Instytutem” nie potrafiła sprostać⁴¹.

³⁹ Ibidem, s. 35.

⁴⁰ Por. S. FERTACZ, K. MIROSZEWSKI: *Marzec 1968 roku w województwie katowickim*. Katowice 2009; „Mądrość zbudowała sobie dom...”...

⁴¹ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach w 1968 roku. Plan naukowo-badawczy na 1969 rok*. Katowice 1969, s. 7—8, 39—40.

Kolejne przeobrażenia strukturalne przyniósł rok 1971. Zmieniono wówczas status prawny Instytutu, likwidując dotychczas działający ŚIN prowadzony przez stowarzyszenie⁴². Uchwałą Rady Ministrów z 22 lutego 1971 roku (obowiązującą od 1 marca tego roku)⁴³ ŚIN uzyskał status instytutu państwowo-resortowego, podlegającego organizacyjnie (bezpośrednio) Prezydium WRN w Katowicach, a merytorycznie — Wydziałowi I PAN w Warszawie. Stosowne przepisy wykonawcze Prezydium WRN w Katowicach wydało w marcu 1971 roku, decydując o przejściu majątku i zobowiązań stowarzyszenia przez nową jednostkę. Stanowisko dyrektora powierzono ponownie prof. dr. hab. Henrykowi Rechowiczowi, zmiana nastąpiła natomiast na stanowisku wicedyrektora ds. naukowych. Po Wandzie Mrozek (która złożyła rezygnację, tłumacząc ją względami zdrowotnymi) od lipca 1971 roku obowiązki przejął dotychczasowy kierownik Zakładu Badań Ekonomicznych doc. dr hab. Jerzy Pietrucha. Pozostały skład dyrekcji nie uległ zmianie (sekretarzem naukowym był nadal dr Andrzej Szefer, a wicedyrektorem ds. administracyjnych — mgr Ryszard Grzywa), choć w związku z całorocznym urlopem spowodowanym wyjazdem za granicę p.o. sekretarza naukowego w 1971 roku był dr Leszek Cichy⁴⁴.

W nowej uchwale regulującej działalność ŚIN-u wskazano, że „przedmiotem działania Instytutu jest prowadzenie prac naukowych i usługowo-badawczych w zakresie problematyki związanej ze Śląskiem i Zagłębiem Dąbrowskim wraz z terenami przyległymi, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień historycznych, społecznych i kulturalnych, gospodarczych, politycznych oraz powiązań techniki z humanistyką”. Jak oceniono, „uchwała ta ustabilizowała działalność Instytutu, akceptując zarazem wypracowany dotychczas profil programowo-organizacyjny i zezwalając jednocześnie na modyfikację programu w miarę kształtowania się nowych potrzeb regionu”⁴⁵. Opierając się na przywołanym już zarządzeniu, Prezydium katowickiej WRN w marcu 1971 roku nadało Instytutowi statut. Regulował on precyzyjnie zależność ŚIN-u od Prezydium WRN (personalnie — od przewodniczącego Prezydium) oraz od WNS PAN⁴⁶.

---

⁴² Walne zebranie członków stowarzyszenia (pod przewodnictwem prof. Kazimierza Popiołka) podjęło decyzję o samorozwiązaniu 21 kwietnia 1971 roku. Formalnego wykreślenia dokonano decyzją Prezydium WRN w Katowicach (Urzędu Spraw Wewnętrznych) nr III-900/47/71 z 18 maja 1971 roku. Por. APKat., ŚIN, sygn. 25, k. 2, Pismo dyrekcji ŚIN do Prezydium WRN w Katowicach z 6 maja 1971; ibidem, k. 1, Decyzja Prezydium WRN w Katowicach w sprawie wykreślenia z rejestru stowarzyszeń i związków stowarzyszenia pn. Śląski Instytut Naukowy.

⁴³ Por. „Monitor Polski” 1971, nr 13 (z 1 marca).

⁴⁴ APKat., ŚIN, sygn. 24, k. 33, Zarządzenie nr 3/71 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z dnia 9 marca 71; *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971*. Katowice 1972, s. 3; APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 5, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983.

⁴⁵ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok...*, s. 5; APKat., ŚIN, sygn. 1/26, k. 5, Notatka w sprawie statusu i działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w okresie 1934—1983.

⁴⁶ APKat., ŚIN, sygn. 24, k. 34, Statut Śląskiego Instytutu Naukowego z 1971 roku.

Termin zmiany statusu prawnego zbiegł się z zakończeniem kadencji Rady Naukowej kierowanej przez prof. dr. Henryka Zielińskiego. Z dniem 1 marca 1971 roku Prezydium WRN w porozumieniu z WNS PAN w Warszawie powołały nowy skład RN. Weszli do niej przewodniczący — prof. dr Władysław Zastawny (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie) oraz 25 członków, m.in.: doc. dr hab. Józef Chlebowczyk (UŚ — jako zastępca przewodniczącego), prof. dr hab. Henryk Batowski (UJ), doc. dr Zygmunt Dulczewski (Instytut Zachodni w Poznaniu), prof. dr hab. Janusz W. Gołębiowski (WSNS przy KC), doc. dr W. Knobelsdorf (ŚIN/UŚ), prof. dr hab. Józef Kokot (IŚ w Opolu), doc. dr hab. Władysław Kwaśniewicz (UJ), doc. Józef Ligęza (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu), prof. dr hab. Alojzy Melich (WSE w Katowicach), prof. dr hab. Bronisław Miszewski (Politechnika Śląska), prof. dr hab. Marian Orzechowski (Uniwersytet im. B. Bieruta we Wrocławiu), prof. dr Irena Pietrzak-Pawłowska (Uniwersytet Warszawski), prof. dr hab. Paweł Rybicki (UJ), prof. dr hab. Józef Szaflarski (WSE w Katowicach/UŚ), prof. dr Jan Szczepański (Instytut Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie), prof. dr Henryk Zieliński (UŚ/Uniwersytet im. B. Bieruta we Wrocławiu) oraz prof. dr hab. Henryk Rechowicz (ŚIN/UŚ)⁴⁷. Nie bez znaczenia (a nawet dość symboliczny w swym wydźwięku) pozostaje fakt, że na czele Rady Naukowej stanął rektor warszawskiej WSNS przy KC PZPR. W 1972 roku skład jej opuścili natomiast prof. J. Ładosz oraz doc. Józef Ligęza (zmarł 24 grudnia 1972), a doszli doń doc. dr Andrzej Szefer (Biblioteka Śląska w Katowicach) oraz doc. dr Jan Kantyka (nowy dyrektor ŚIN-u)⁴⁸. W 1973 roku do grona tego dołączył doc. dr Janusz Kolczyński (UŚ).

Kolegium ŚIN-u od 1971 tworzyli: dyrektor Henryk Rechowicz, zastępca dyrektora ds. naukowych doc. dr Jerzy Pietrucha, p.o. sekretarza naukowego dr Leszek Cichy, wicedyrektor ds. administracyjnych mgr Ryszard Grzywa, kierownik Zakładu Badań Historycznych doc. dr hab. Józef Chlebowczyk, kierownik Zakładu Badań Społecznych prof. dr Wanda Mrozek, kierownik Zakładu Badań Stosunków Międzynarodowych red. Bronisław Kowalski, główna księgowa Zdzisława Sroka, kierownik Działu Wydawniczego mgr Jan Kita, sekretarz POP mgr Mirosław Fazan oraz prezes Rady Zakładowej ZNP dr Antoni Gładysz⁴⁹. Zmiany kadrowe w Kolegium przyniósł rok 1972. 31 października Henryk Rechowicz odszedł z Instytutu, obejmując stanowisko rektora UŚ, tego samego dnia dyrektorem Biblioteki Śląskiej został dotychczasowy sekretarz naukowy ŚIN-u — Andrzej Szefer. Na zwolnione stanowiska powołano — doc. dr. Jana Kantykę

⁴⁷ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971*. Katowice 1972, s. 6, 28—29.

⁴⁸ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1972. Plan naukowo-badawczy na 1973 r.* Katowice 1973, s. 28—29.

⁴⁹ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1971...*, s. 29.

jako nowego dyrektora oraz dr. Antoniego Molendę, jako sekretarza naukowego, nowym prezesem RZ ZNP został natomiast dr Jerzy Jaros⁵⁰. Kolejne przeobrażenia składu Kolegium przyniósł rok 1973 — Wandę Mrozek zastąpił Gabriel Kraus, natomiast Antoniego Gładysza — mgr Józef Kozik⁵¹.

W lutym 1974 roku upłynęła kadencja kolejnej Rady Naukowej Instytutu. Wojewoda katowicki w porozumieniu z sekretarzem naukowym WNS PAN powołał Radę Naukową kolejnej kadencji (1974—1976). Weszło do niej 31 członków z różnych ośrodków naukowych w kraju, reprezentujących dziedziny naukowe uprawiane w Instytucie. Przewodniczącym RN po raz kolejny został rektor WSNS przy KC PZPR prof. dr Władysław Zastawny, zastępcą — także po raz kolejny — prof. dr hab. Józef Chlebowczyk (ŚIN/UŚ). Pozostałymi członkami byli m.in.: prof. dr hab. Henryk Batowski (UJ), doc. dr Stanisław Czajka (UW), dr Zdzisław Gorczyca (KW PZPR w Katowicach), mgr Józef Gorczyca (KW PZPR w Katowicach), prof. dr Janusz W. Gołębiowski (WSNS przy KC), prof. dr Zbigniew Messner (AE w Katowicach), prof. dr hab. Bronisław Miszewski (Politechnika Śląska), prof. dr Marian Orzechowski (Uniwersytet im. B. Bieruta we Wrocławiu), prof. dr Henryk Rechowicz (UŚ), doc. dr Henryk Rola (ŚIN), doc. dr hab. Mieczysław Syrek (AE w Katowicach), prof. dr Jan Szczepański (Instytut Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie), doc. dr Andrzej Szefer (Biblioteka Śląska w Katowicach), dr Mirosław Wierzbicki (wicewojewoda — Urząd Wojewódzki w Katowicach) oraz doc. dr Jan Kantyka (ŚIN)⁵². Warto zauważyć, że Rada Naukowa zrzeszała coraz więcej „własnych” pracowników, obecni w niej byli także reprezentanci KW PZPR w Katowicach i Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach.

W 1977 roku we władzach Instytutu nastąpiły kolejne zmiany. Od 1 czerwca nowym dyrektorem był dr Jerzy Siemianowicz (dotychczasowy wicedyrektor ds. ogólnych)⁵³. Skład Kolegium dopełniali: zastępca dyrektora ds. naukowych prof. dr hab. Jerzy Pietrucha, wicedyrektor ds. ekonomicznych mgr Ryszard Grzywa, wicedyrektor ds. ogólnych dr Mirosław Strzoda. Kierownikami poszczególnych zakładów zostali: Zakładu Badań Historycznych do 31 sierpnia 1977 roku — prof. dr hab. Józef Chlebowczyk (od 1 września 1977 zastąpiony przez doc. dr hab. Jana Kantykę), Zakładu Badań Społecznych — doc. dr Gabriel Kraus, Zakładu Badań Politycznych — red. B. Kowalski, a Zakładu Badań Ekonomicznych — prof. dr hab. Jerzy Pietrucha. Główną księgową pozostawała wciąż Zdzisława

⁵⁰ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1972...*, s. 3, 6, 30.

⁵¹ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1973. Plan naukowo-badawczy na 1974 rok*. Katowice 1974, s. 37.

⁵² *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za rok 1974. Plan naukowo-badawczy na 1975 rok*. Katowice 1975, s. 34—35.

⁵³ *Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Sprawozdanie z działalności za lata 1976—1977*. Katowice 1978, s. 7.

Sroka, kierownikiem Działu Wydawniczego — mgr Jan Kita⁵⁴. W 1978 roku skład dyirekcji pozostał niezmienny, zmienił się natomiast kierownik ZBH: stanowisko to po Janie Kantyce objął od 1 października 1978 roku dotychczasowy zastępca dr hab. Władysław Zieliński (funkcję tę od 1 grudnia 1978 roku sprawował dr Jan Walczak)⁵⁵.

W kwietniu 1978 roku rozpoczęła się kolejna kadencja Rady Naukowej, której przewodniczył sekretarz KC PZPR prof. dr Ryszard Frelek, a wiceprzewodniczącymi zostali członek-korespondent PAN i prezes katowickiego oddziału PAN prof. dr hab. Alojzy Melich oraz rektor UŚ prof. dr hab. Henryk Rehowicz. Skład Rady uzupełniali m.in.: prof. dr Leszek Borcz (Politechnika Śląska), prof. dr Stanisław Czajka (KC PZPR Warszawa, MN, SzWiT), dr Zdzisław Gorczyca (Urząd Wojewódzki w Katowicach), doc. dr Janusz Kolczyński (Śląskie Wydawnictwo Prasowe — Redakcja „Trybuny Robotniczej” Katowice), dr Stanisława Kozłowska (KW PZPR Katowice), prof. dr Gerard Labuda (Instytut Zachodni Poznań), prof. dr Adam Łopatka (PAN Warszawa), prof. dr Józef Popkiewicz (AE Wrocław), doc. dr Bolesław Reiner (IŚ Opole), prof. dr Jerzy Rokita (AE Katowice), doc. dr Mieczysław Stańczyk (Międzyuczelniany Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych w Częstochowie, Politechnika Częstochowska), prof. dr Jan Szczepański (Instytut Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie), red. Wilhelm Szewczyk (Śląskie Wydawnictwo Prasowe — Redakcja „Poglądów” Katowice), dr Jan Wałach (Urząd Wojewódzki Bielsko-Biała), doc. dr Wsiewołod Wołczew (ŚIN), prof. dr Włodzimierz Wesołowski (KC PZPR Katowice) oraz prof. dr Władysław Zastawny (WSNS przy KC PZPR Warszawa)⁵⁶. W 1979 roku grono członków Rady Naukowej powiększyło się o prof. dr Władysława Lubasia (dyrektora Instytutu Języka Polskiego UŚ, I sekretarza KU PZPR UŚ), prof. Bohdana Jałowieckiego (ŚIN) oraz doc. dr hab. Władysława Zielińskiego, kierownika ZBH ŚIN⁵⁷.

Kolejnym ważnym dniem dla funkcjonowania ŚIN-u okazał się 15 kwietnia 1979 roku, kiedy to dokonano dalszych zmian w kierownictwie i strukturze placówki. Wybrano wówczas nowego dyrektora — prof. dr hab. Bohdana Jałowieckiego. Wraz z objęciem przez niego obowiązków wprowadzony został podział „tematyczny” na stanowisku wicedyrektora ds. naukowych. Za pion ekonomiczno-socjologiczny odpowiadał odtąd prof. Jerzy Pietrucha, za historyczno-politologiczny — doc. dr hab. Wsiewołod Wołczew, zlikwidowano natomiast stanowisko wicedyrektora ds. ogólnych, które do 15 kwietnia 1979 roku obejmował dr Mirosław Strzoda. Tego samego dnia nowym sekretarzem naukowym Instytutu wybrano dr Irenę Srokę. Zmiany

⁵⁴ Ibidem, s. 6—7.

⁵⁵ *Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Sprawozdanie z działalności za 1978 rok. Plan naukowo-badawczy na 1979 rok.* Katowice 1979, s. 9.

⁵⁶ Ibidem, s. 10, 30—31.

⁵⁷ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1979 rok. Plan naukowo-badawczy na 1980 rok.* Katowice 1979, s. 9, 38.

zaszły również w strukturze administracyjnej ŚIN-u — 1 września 1979 roku ze stanowiska ustąpiła dotychczasowa długoletnia księgową Zdzisława Sroka, na której miejsce przyjęto Marię Wuwer. Tym samym skład Kolegium pod koniec lat 70. był następujący: dyrektor — prof. dr hab. Bohdan Jałowiecki, wicedyrektor ds. naukowych w pionie ekonomiczno-socjologicznym oraz kierownik ZBE — prof. dr hab. Jerzy Pietrucha, wicedyrektor ds. naukowych w pionie historyczno-politologicznym oraz kierownik ZBP — doc. dr hab. Wsiewołod Wołczew, wicedyrektor ds. ekonomicznych — mgr Ryszard Grzywa, sekretarz naukowy — dr Irena Sroka, kierownik ZBH — doc. dr hab. Władysław Zieliński, kierownik ZBS — dr Ludwik Aleksa, kierownik Działu Wydawniczego oraz I sekretarz POP — mgr Jan Kita, prezes Rady Zakładowej ZNP — dr Edward Prus oraz główna księgową — Maria Wuwer⁵⁸.

Ważną cezurą wydarzeń na ogólnopolskiej scenie społeczno-politycznej stał się lipiec i sierpień 1980 roku. Zainicjowane w lipcu na Lubelszczyźnie strajki rozpoczęły falę protestów, w których oprócz żądań politycznych pojawiły się również ekonomiczne. Mimo w miarę sprawnego wygaszenia pierwszej fali strajkowej w kolejnym miesiącu doszło do następnych masowych protestów pracowniczych, a przyjęta nowa formuła spowodowała w miejsce wyprowadzania załóg na ulicę utrzymywanie ich w zakładach pracy i prowadzenie długich strajków okupacyjnych. Olbrzymie natężenie protestów robotniczych oraz ich skuteczność przyniosły władzom największy kryzys, jaki dotknął PRL od czasu jej powstania. Niezadowoleni Polacy zmusili władze partyjno-państwowe do zawarcia kompromisu, obejmującego podpisanie tzw. porozumień sierpniowych (30 sierpnia w Szczecinie, 31 sierpnia w Gdańsku i 3 września w Jastrzębiu). Najważniejszym rezultatem strajków sierpniowych i podpisanych porozumień stał się zapis o zgodzie władz na stworzenie nowych związków zawodowych (Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”) oraz zgoda na prawo do strajku⁵⁹.

Wydarzenia społeczno-polityczne 1980 roku przyniosły zmiany także w odniesieniu do ŚIN-u. Obok działających w obrębie Instytutu struktur ZNP (którym przewodniczył Józef Kozik) ukształtował się Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” (przewodniczącą komisji zakładowej została dr Krystyna Sajdok), działający równoległe z Radą Zakładową ZNP⁶⁰. Zmieniająca się atmosfera wymusiła kolejne zmiany w sposobie funkcjonowania Instytutu. Od 1 lutego 1981 roku funkcję dyrektora ŚIN-u powierzono prof. Jerzemu Pietrusze. Odpowiedzią władz na zmieniającą się sytuację w kraju była próba (nie pierwsza zresztą) „rozszerzenia kolegialności procesów decyzyjnych”, przejawiająca się w powołaniu do życia pięciu komisji, w któ-

⁵⁸ Ibidem, s. 4, 6, 40.

⁵⁹ Spośród najnowszej, obszernej literatury na ten temat warto odesłać do prac: A. FRISZKE: *Czas KOR-u. Jacek Kuroń a geneza Solidarności*. Kraków 2011, s. 393—577; R. KACZMAREK: *Historia Polski 1914—1989*. Warszawa 2010, s. 736—745; A.L. SOWA: *Historia polityczna Polski 1944—1991*. Kraków 2011, s. 441—468.

⁶⁰ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1980 rok...*, s. 11.

rych skład weszli przedstawiciele dyrekcji, POP-u oraz związków zawodowych (Komisji ds. Planowania Badań Naukowych, Komisji ds. Realizacji Planów Badawczych, Komisji ds. Osobowych, Komisji ds. Wydawniczych oraz Komisji ds. Finansowych). Zadaniem nowych struktur miało być rozpatrywanie, opiniowanie i przedkładanie szerokiego kolegium konkretnych wniosków, dotyczących zarówno głównych problemów działalności Instytutu (programy, plany działania), jak i ważniejszych spraw bieżących. Z tego też powodu skład Kolegium został poszerzony o wszystkich samodzielnych pracowników naukowo-badawczych, niepełniących funkcji kierowniczych. W efekcie liczba członków Kolegium zwiększyła się do 16 osób (dołączyli: doc. Rudolf Buchała, doc. Gabriel Kraus, doc. Henryk Rola i doc. Stefan Żmuda)⁶¹.

Trwająca przez kilkanaście miesięcy „rewolucja” została zduszona przez działania wynikające z wprowadzenia 13 grudnia 1981 roku stanu wojennego⁶². Obraz tych wydarzeń następująco ujęto w sprawozdaniu z działalności Instytutu za rok 1982: „W 25-letniej działalności Śląskiego Instytutu Naukowego — od chwili jego reaktywowania — rok 1982 był okresem trudnych i niezwykle skomplikowanych przedsięwzięć organizacyjno-kadrowych. Ponad rok trwająca destabilizacja życia społeczno-politycznego w kraju wywarła także piętno na pracy Instytutu, postawach jego zespołów badawczych, spowodowała dezorganizację wcześniej ustalonych zadań. Spory i polityczne waśnie, które szczególnie nasiliły się w roku 1981, w niemalym stopniu przyczyniły się do dezintegracji nie najsilniejszych merytorycznie zakładów i pracowni, potwierdzając tym samym później sprawdzoną tezę o niebezpiecznym osłabieniu potencjału naukowego Instytutu, które następowało już dużo wcześniej, bo w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. [...] W tej sytuacji koniecznością stała się weryfikacja kadry, która nastąpiła w początkach roku 1982. Powołana z inspiracji władz wojewódzkich Komisja Weryfikacyjna do Spraw Kadrowych, po zapoznaniu się z indywidualnym dorobkiem poszczególnych pracowników, popartym rozmowami indywidualnymi, powzięła decyzje personalne wobec 11 pracowników. Zmieniono, odwołując ze stanowisk, cały skład dyrekcji Śląskiego Instytutu Naukowego. [...] Z dniem 1 lutego funkcję dyrektora Śląskiego Instytutu Naukowego powierzono dr. Zdzisławowi Gorczycy, a zastępcą dyrektora do spraw administracyjnych został mgr inż. Zygmunt Folta. Od 15 kwietnia zaś na stanowisko sekretarza naukowego placówki powołano doc. dr. Andrzeja Szefera”⁶³.

⁶¹ Ibidem, s. 65, 91.

⁶² Szerzej na temat sytuacji w okresie stanu wojennego por. np.: A. PACZKOWSKI: *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981—22 VII 1983*. Warszawa 2006; C. NIEDENTHAL: *13/12 Polska stanu wojennego*. Warszawa 2006; *Stan wojenny w Polsce 1981—1983*. Red. A. DUDEK. Warszawa 2003. Nieco inny, mniej polityczny kontekst prezentują prace: 13. *Stan wojenny. Ostatni atak systemu*. Wybór i oprac. A. DĘBSKA. Warszawa 2006; S. ZASADA: *Stan wojenny. Stan codzienny. 101 ważnych spraw*. Warszawa 2011.

⁶³ *Sprawozdanie z działalności Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach za 1982 rok*. Katowice 1983, s. 5—6.

Zaprezentowany wybór źródeł pochodzi ze zgromadzonej w zbiorach Archiwum Państwowego w Katowicach bogatej spuścizny po Śląskim Instytucie Naukowym. Przedstawione materiały obejmują wybór protokołów z posiedzeń dyrekcji i Kolegium ŚIN-u z okresu „karnawału Solidarności”, czyli z czasu między końcem sierpnia 1980 roku a 13 grudnia 1981 roku. Materiały te pozwalają prześledzić, w jaki sposób w instytucji powołanej jako ośrodek ideologiczny, działający w dużej mierze na potrzeby władz partyjnych⁶⁴, mogły pojawić się działania czy mechanizmy przeciwne do intencji decydentów z KW PZPR, wymuszające praworządność postępowania lub — przynajmniej — piętnujące niewłaściwe zachowania⁶⁵. Źródła te z jednej strony pozwalają dostrzec znaki oczekiwania na zmiany (m.in. na ograniczenie wszechwładzy nomenklatury), z drugiej zaś — ukazują prowadzone przez część środowisk, skupionych wokół tzw. Katowickiego Forum Partyjnego, próby powstrzymania procesu liberalizacji i demokratyzacji życia⁶⁶. W wyborze źródeł świadomie dokonano znacznych skrótów⁶⁷, uwagi nie skoncentrowano bowiem na codziennych obowiązkach pracowników Instytutu — pominięto tę część opisu, która dotyczyła typowych działań, związanych z opracowywaniem planu, kwestiami regulacji finansowych, uzyskiwanych stypendiów czy pożyczek. Zamieszczono natomiast te fragmenty, które, zdaniem autora, świadczą o wyjątkowości omawianego okresu i kierują uwagę na sytuacje niecodzienne, niemające swego odpowiednika ani w czasie poprzedzającym wydarzenia sierpnia 1980 roku, ani w okresie następującym po 13 grudnia 1981 roku. Warto jednak zwrócić uwagę na zjawiska typowe dla całego społeczeństwa polskiego opisywanego okresu — zmaganie się z codziennymi problemami mieszkaniowymi, decyzje o wymuszonej emigracji. Trzeba jednak dostrzec, że przed trzydziestu laty nastał w dziejach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

⁶⁴ Por. S. ROSENBAUM: *Między „ośrodkiem badań”...*

⁶⁵ Kolegium powołane było jako organ pomocniczy i doradczy dyrektora Instytutu w zakresie spraw związanych z kierowaniem i działalnością ŚIN-u (do jego kompetencji należało m.in.: omawianie spraw związanych z realizacją podstawowych zadań Instytutu: analiza projektów badań naukowych, analiza wykonania uchwał i zarządzeń *etc.*, oraz kwestii związanych z bieżącym kierowaniem pracami ŚIN-u. Szerzej zob. *Regulamin i schemat organizacyjny Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach*. Katowice 1977, s. 9—10.

⁶⁶ Katowickie Forum Partyjne, kierowane przez doc. Wsiewołoda Wołczewa, powstało podczas „karnawału Solidarności” (w 1981 roku) i zażądało rozprawienia się z przeciwnikami socjalizmu. Wrogów jednak bardziej niż na zewnątrz PZPR dostrzegano w reformatorskim skrzydle PZPR. Katowickie Forum Partyjne widziało ratunek dla Polski w zbrojnej interwencji Moskwy. Jego działacze używali groźnego języka. W sąsiednich „bratnich” stolicach przedstawiano „forumowców” jako prawdziwych polskich komunistów i internacjonalistów, reprezentantów „zdrowych sił klasy robotniczej”. Por. J. DZIADUŁ: *Katowickie PZPR prosi o bratnią pomoc. Wypijmy za czołgi*. „Polityka” z 10 sierpnia 2011; J. DZIADUŁ, M. KEMPSKI: *Zanim padły strzały. Między zdradą a wolnością. Śląsk i Zagłębie 1980—1981*. Siemianowice Śląskie 2006.

⁶⁷ Dokonano także drobnych korekt gramatyczno-ortograficznych oraz interpunkcyjnych, a w nawiasach kwadratowych wprowadzono uzupełnienia, mające ułatwić odbiór źródeł.

taki czas, kiedy można było publicznie zarzucić wojewodzie łamanie prawa, kiedy władze na krótko pozbawione zostały swobody rozdawania mieszkań, a działacze partyjni musieli tłumaczyć się ze swych zadań wykonywanych w godzinach pracy.

Teksty źródłowe

Tekst nr 1

Protokół z posiedzenia Dyrekcji Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 23 września 1980 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/36, k. 54—57.

[...] Prof. J. Pietrucha — poinformował, że w okresie nieobecności dyrektora ŚIN prof. B. Jałowieckiego (do końca października br.) będzie pełnił jego obowiązki, do czego upoważnia go pismo w tej sprawie, podpisane przez wicewojewodę Z. Gorczycę. Pismo to datowane na jest 10 IX br., lecz zostało dostarczone przez pełnomocnika wojewody dopiero 22 IX. Profesor uważa, iż w okresie nieobecności dyrektora Jałowieckiego⁶⁸ nie powinno się dokonywać w Instytucie zasadniczych zmian organizacyjnych, czy merytorycznych, lecz należy skupić się przede wszystkim na realizacji planu prac naukowo-badawczych przewidzianych na rok bieżący.

Profesor przekazał decyzję wiceprzewodniczących Rady Naukowej ŚIN prof. prof. H. Rechowicza i A. Melicha o zwołaniu w dniu 29 września br. posiedzenia Rady w starym składzie. Proces powstawania nowej RN jest dość długi [...]. Kadencja obecnej RN trwa do marca 1981 roku, lecz nic nie stoi na przeszkodzie, aby ją skrócić. [...] Stan realizacji planów w Instytucie jest zadowolający i pracownicy podejmują ważne zagadnienia badawcze także z punktu widzenia aktualnej sytuacji w kraju. Plany pracy na lata następne są już w zasadzie gotowe i czekają na akceptację KW PZPR i Urzędu Wojewódzkiego, co w obecnej sytuacji może potrwać dłużej, dlatego też problem ten zostanie przedstawiony na następnym posiedzeniu RN.

Doc. W. Wołczew⁶⁹ zapytał, czy sprawa zwołania RN była uzgodniona z KW PZPR? Prof. dr J. Pietrucha nie może udzielić odpowiedzi, gdyż Radę

⁶⁸ W okresie pracy w ŚIN-ie B. Jałowiecki często korzystał z możliwości wyjazdów za granicę PRL-u. Pierwsze służbowe wyjazdy przypadają jeszcze na początek lat 70. XX wieku (pobyt w Algierii).

⁶⁹ Sylwetka Wsiewołoda Wołczewa jest dla właściwej interpretacji źródeł na tyle ważna, że zdecydowano się umieścić jego krótki biogram. Żył w latach 1929—1993, był synem bułgarskiego ko-

zwoływali wiceprzewodniczący. Podobno było to uzgodnione z tow. Zadrożną. Natomiast wie na pewno o Radzie wojewoda Gorczyca.

Doc. dr W. Wołczew stwierdził, że zwołanie Rady w terminie 11 bm. uważał za bezzasadne, podobnie jak prof. Pietrucha, dlatego też pyta, jakie argumenty przemawiają obecnie za zwołaniem Rady na 29 bm. Aby była jasność w tej sprawie, zaproponował przeprowadzenie rozmowy z tow. Zadrożną.

Prof. dr J. Pietrucha zobowiązał się do przeprowadzenia rozmowy z tow. Zadrożną przed wysłaniem zaproszeń na [posiedzenie — M.F.] RN. Praca RN była przedmiotem krytyki na zebraniu partyjnym Instytutu i jeżeli nie zwoła się jej we wrześniu, to w zw.[iązku] z rozpoczęciem roku akademickiego w obecnej sytuacji w kraju, prawdopodobnie w październiku i listopadzie będzie to niemożliwe. [...] Wracając do posiedzenia Rady 11 bm., dalej uważa, że sprawa ta nie jest teraz najważniejsza, lecz mimo to należy ponowić jeszcze raz próbę zwołania starej RN i zrobić wszystko, aby zapewnić quorum. Termin posiedzenia nie koliduje, co profesor sprawdzał, z innymi posiedzeniami, na których musieliby być obecni członkowie Rady tzw. miejscowi.

Doc. dr W. Wołczew zauważył, że niepoważne jest zwoływać posiedzenie RN w przeciągu kilku dni, wygląda to na manipulację, ponieważ sprawa zwołania Rady jeszcze we wrześniu wyszła na gorąco na zebraniu partyjnym Instytutu. Wystąpienie z tą sprawą na zebraniu prof. H. Rechowicza docent uznał jedynie za propozycję i zapytanie w dniu następnym sekretarza naukowego dr Srokowej o konkretne sprawy związane z porządkiem obrad uważa za nie na miejscu, gdyż tylko na posiedzeniu dyrekcji można mówić oficjalnie o sprawach Instytutu. Skoro zapadnie decyzja o zwołaniu RN, docent może jedynie złożyć informację na temat prac prowadzonych w ZBP, gdyż podległy mu formalnie jako wicedyrektorowi ZBH nigdy nie informował go o swych pracach. [...]

Prof. dr J. Pietrucha [...] W sprawie terminu zawiadomienia o posiedzeniu RN, w porównaniu z innymi instytucjami, nie jest on zbyt krótki, tym bardziej że nie przesyła się żadnych załączników wymagających zapoznania się z nimi. Decyzja o zwołaniu RN nie jest tylko decyzją prof. Rechowicza, lecz nastąpiła po konsultacji z prof. Melichem. [...]

---

munisty i Rosjanki, która po raz drugi wyszła za mąż za Polaka, przebywającego w ZSRR. W 1946 roku wyemigrował do Polski, w 1962 roku uzyskał magisterium z historii, a w 1967 z ekonomii. Od 1962 do 1970 roku pracował na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, w 1969 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych. Od 1970 do 1981 roku pracował na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, gdzie był jednym z organizatorów Instytutu Nauk Politycznych. W 1976 roku obronił pracę habilitacyjną z zakresu teorii polityki w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR w Warszawie. Od 1973 do 1990 roku pracował w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach. W latach 1981—1982 był faktycznym przywódcą Katowickiego Forum Partyjnego i Katowickiego Seminarium Marksistowsko-Leninowskiego. W drugiej połowie lat 80. XX wieku pracował dodatkowo na Uniwersytecie Szczecińskim, gdzie pełnił funkcję kierownika Zakładu Teorii Polityki. W 1990 roku przeszedł na wcześniejszą emeryturę. W ostatnich latach swego życia pełnił funkcję przewodniczącego Koła Stowarzyszenia Marksistów Polskich w Katowicach.

Mgr J. Kita stwierdził, iż wiele spraw w Instytucie wymaga poprawienia i właśnie na posiedzeniach dyrekcji należy o wszystkim dyskutować i wszystko ustalać tak, żeby na zewnątrz występować jednolicie. W związku z posiedzeniem RN należy zrobić wszystko, aby zapewnić quorum.

Prof. dr J. Pietrucha podkreślił niezręczność swojej sytuacji jako zastępcy nieobecnego dyrektora, dlatego też z podjęciem tej funkcji czekał na oficjalne pismo i dlatego też uważa, że wszystkie bardzo istotne, a zmieniające pewne formy pracy Instytutu, mogą poczekać do powrotu dyrektora Jałowieckiego.

Doc. dr W. Wołczew zauważył, że wg niego sprawy Rady Naukowej nie załatwiono formalnie. Zapytał także, dlaczego wczoraj nie odbyło się to posiedzenie dyrekcji, ponieważ już wczoraj w Instytucie wisiały odbitki kserograficzne pisma podpisanego przez wojewodę Górczycę, powołującego prof. Pietruchę na zastępcę nieobecnego dyrektora Jałowieckiego.

Prof. dr J. Pietrucha stwierdził, iż taki sposób uważał za stosowny, gdyż wtedy wszyscy mieli szansę dowiedzenia się o tym równocześnie. Na taki tok załatwienia sprawy miał również wpływ fakt, że wojewoda nie zwołał kolegium, lecz jedynie przesłał pismo przez swojego pełnomocnika.

Mgr J. Kita zauważył, że rzeczywiście można by było zwołać posiedzenie dyrekcji poprzedniego dnia, lecz jeżeli prof. Pietrucha zdecydował inaczej, nie należy robić z tej sprawy problemu.

Tekst nr 2

Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 29 września 1980 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/36, k. 42—48.

[...] Prof. J. Pietrucha poinformował, iż do dyrekcji wpłynęła prośba jednego z pracowników o przedłużenie o 5 dni urlopu taryfowego, gdyż w trakcie urlopu był obecny w Instytucie, biorąc udział w zebraniach partyjnych. Sprawę tę profesor poddaje pod dyskusję, ponieważ potraktowanie tych obecności w Instytucie jako odwołanie z urlopu pociąga za sobą określone konsekwencje.

Doc. G. Kraus był zaskoczony takim postawieniem sprawy przez tego pracownika, ponieważ działalność partyjna jest działalnością społeczną i nie można jej równać z obowiązkami zawodowymi. Rozwiązaniem tej sprawy mogłoby być przyznanie temu pracownikowi tzw. dni pozainstytutowych.

Doc. W. Wołczew stwierdził, iż trudno rozpatrywać tę sprawę bezosobowo, tym bardziej że nie ma powodu do ukrywania, iż pracownikiem tym jest mgr A. Domański z ZBP. Podpisanie tego podania przez docenta wyniknęło z nieznamości

przepisów prawnych i konsekwencji z tego płynących, dlatego tak ta sprawa została postawiona. [...] W sprawie zebrań partyjnych profesor [J. Pietrucha — M.F.] stwierdził, iż organizacja zebrań partyjnych w godzinach pracy jest sprzeczna z założeniami statutowymi. Doc. Buchała uważa za słuszne potraktowanie tych 5 dni mgrowi Domańskiemu jako decyzji kierownika Zakładu. Natomiast osobną sprawą jest sposób traktowania działalności politycznej, która jest przecież dobrowolnym zaangażowaniem, co pociąga za sobą między innymi stan dyspozycyjności w stosunku do swego środowiska. Doc. Zieliński przypomniał, że sprawa przerwania urlopu pracownika pociąga za sobą wiele konkretnych konsekwencji, np. traktowanie wypadku w podróży z urlopu jako wypadku w drodze do pracy. Mgr J. Kita wyjaśnił, iż zebrania partyjne w ŚIN odbywały się w godzinach pracy, ponieważ było to wygodne dla członków POP oraz ze względu na charakter pracy w Instytucie. Jednak należy powrócić do praktyki odbywania zebrań po godzinach pracy. Zauważył również, że działalność społeczna nie powinna być traktowana jak praca zawodowa. Prof. Pietrucha podsumowując dyskusję, stwierdził, iż z prawa do przerywania urlopu należy korzystać tylko w wyjątkowych wypadkach, gdyż pracownik ma zawsze prawo do tego, co zapewnia mu pracodawca.

Doc. W. Zieliński zaproponował, aby planowane na październik i listopada br. 2 sesje naukowe: „Miejsce Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w rozwoju gospodarczym i społeczno-politycznym kraju w dobie planu 6-letniego” oraz „Klasowe i narodowe aspekty dziejów ruchu robotniczego w Zagłębiu Dąbrowskim przed I wojną światową”, w związku z obecną sytuacją w kraju przenieść na koniec br. lub na początek przyszłego. Sesje miał organizować ZBH wspólnie z Uniwersytetem Śląskim.

Prof. J. Pietrucha stwierdził, iż przesunięcie terminów tych sesji jest słuszne, lecz jeżeli ŚIN jest ich współorganizatorem, należy tę sprawę uzgodnić z władzami Uniwersytetu Śląskiego oraz z KW PZPR. Na zakończenie jeszcze raz profesor zapelował do wszystkich członków Rady Naukowej⁷⁰ o nie przenoszenie na to forum dyskusji instytutowych, ponieważ powinni oni jako pracownicy Instytutu tworzyć zwarty, jednolity zespół.

---

⁷⁰ W posiedzeniu Kolegium brali udział zaproszeni członkowie Rady Naukowej ŚIN-u, będący jednocześnie pracownikami Instytutu.

Tekst nr 3

**Protokół z posiedzenia Dyrekcji Śląskiego Instytutu Naukowego
w dniu 13 października 1980 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy,
sygn. 1/36, k. 34—41.

[...] Prof. J. Pietrucha zapoznał członków dyrekcji z proponowanym programem posiedzenia Kolegium ŚIN, które odbędzie się 16 bm.: sprawa ponownego spojrzenia na plany pracy naukowo-badawczej na najbliższe lata pod kątem ich większej przydatności dla władz wojewódzkich, zwłaszcza ze względu na aktualną sytuację w kraju; sprawa powrotu do ekspertyz społeczno-ekonomicznych przygotowanych do 1975 roku, które to ekspertyzy nie były wykorzystane przez władze, a w obecnej sytuacji po uaktualnieniu i zweryfikowaniu mogą być ponownie przekazane władzom; [...] Profesor zwrócił się do wojewody o przeprowadzenie w ŚIN kontroli finansowej ze szczególnym uwzględnieniem spraw płacowych, nagród, honorariów. Urząd Wojewódzki jako jednostka nadrzędna ma prawo do przeprowadzenia takiej kontroli, a w razie ujawnienia nieprawidłowości w tym zakresie wyciągnięte zostaną odpowiednie konsekwencje. Pozwoli to skończyć z wieloma insynuacjami podnoszonymi wśród pracowników Instytutu. Zbadania wymagają też inne sprawy związane z funkcjonowaniem Instytutu jak np. przyczyny zmian w dyrekcji po odejściu dyrektora J. Siemianowicza. [...]

Dyrektor Grzywa przekazał wniosek męża zaufania ZBP mgra J. Bednorza w sprawie wystąpienia do wojewody o przyznanie Instytutowi mieszkania typu M-6, które zostałyby przeznaczone na wspólne mieszkanie dla kilku pracowników. [...] Doc. Wołczew zapytał, czy wojewoda nie mógłby wystąpić do ministra o przydzielenie kilku pokoi w akademiku uniwersyteckim dla pracowników Instytutu? [...] Prof. J. Pietrucha stwierdził, iż rozmawiał na ten temat z wojewodą, który powiedział, iż nie ma obecnie wpływu na ministra w tym względzie, gdyż wydane ostatnio zarządzenia są rygorystycznie przestrzegane ze względu na protesty pracowników uczelni. [...] Profesor zobowiązał dyrektora Grzywę do przedstawienia na kolegium listy młodych pracowników naukowych — członków spółdzielni mieszkaniowych. Dotychczas wojewoda miał w swej dyspozycji 5% przydziałów mieszkań spółdzielczych, lecz nie wiadomo, czy dalej będzie miał te możliwości. Profesor rozmawiał już z władzami uczelni na ten temat, lecz wskazane byłyby ponowne rozmowy w szerszym gronie. [...]

Prof. J. Pietrucha [...] [stwierdził, że — M.F.] po akceptacji planów pracy ŚIN przez władze zwierzchnie zostanie zwołana Rada Naukowa, która zatwierdzi ostatecznie te plany. Doc. W. Wołczew zapytał, czy plany te będą uzgadniane z KW PZPR? Prof. J. Pietrucha odpowiedział, iż nie wie obecnie, w jakim stopniu KW będzie się angażował w sprawy Instytutu, lecz po rozmowie z sekretarzem

ds. nauki będzie mógł udzielić w tej sprawie informacji. Doc. W. Wołczew uzasadnił swoje pytanie tym, że w Instytucie prowadzi się szereg badań, głównie wewnątrzpolitycznych, które interesują przede wszystkim KW PZPR. [...]

Profesor [J. Pietrucha — M.F.] poinformował, iż wpłynęła do ŚIN rezygnacja prof. dr. hab. Wł. Lubasia z funkcji redaktora naczelnego „Zarania Śląskiego” i w związku z tym jest propozycja, aby na to stanowisko powołać pracownika Instytutu, długoletniego zastępcę red. nac. dra Mirosława Fazana. Wszyscy obecni poparli tę propozycję. Kandydatura dra M. Fazana będzie jeszcze przedmiotem obrad Egzekutywy POP i w wypadku jej pozytywnej opinii będzie można wystąpić do wojewody o powołanie dra M. Fazana na stanowisko redaktora naczelnego „Zarania Śląskiego”. Doc. W. Wołczew w związku z powyższym wskazał na potrzebę szerszego spojrzenia na sprawy związane z „Zaraniem Śląskim”, jak np. skład i założenia programowe Rady Redakcyjnej. Prof. J. Pietrucha zgodził się z przedmówcą, stwierdzając konieczność poruszenia tych spraw na posiedzeniu kolegium Instytutu. [...]

Tekst nr 4

Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 16 października 1980 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/36, k. 27—36.

[...] Prof. dr. hab. J. Pietrucha [stwierdził, że — M.F.] plany prac naukowo-badawczych na najbliższe 5 lat były opracowywane przez poszczególne zakłady w połowie br., dlatego też biorąc pod uwagę sytuację w kraju od sierpnia i wszystkie związane z tym problemy i dyskusje, wszyscy pracownicy proszeni są o ponowne spojrzenie na te plany pracy. Jest to w obecnej chwili sprawa ważna i pilna, stąd prośba o przeprowadzenie tej weryfikacji do końca bm. W listopadzie jest planowane zwołanie posiedzenia Rady Naukowej, gdzie plany winny być zatwierdzone oraz musi być jeszcze czas na zatwierdzenie tych planów przez wojewodę (czego dotychczas nie robiono) jako bezpośredniego zwierzchnika Instytutu. Dyskusja: doc. dr W. Zieliński — [...] w ZBH istnieje dominanta tematyczna dotycząca I poł. lat 50-tych, a istnieje zapotrzebowanie społeczne, oraz sugestie KW PZPR, na podjęcie problematyki związanej z powstaniem śląskimi; [...] doc. dr R. Buchała zwrócił uwagę przy okazji podjęcia kwestii badań powstań śląskich na specyficzny aspekt w tej problematyce, dotyczący problemu Prus, ponieważ obecnie w NRD istnieje silny prąd na rehabilitowanie historii Prus. Dr L. Aleksa prosił o podanie, przed podjęciem dyskusji w zakładach nad planem, sugestii władz w tym względzie. Prof. J. Pietrucha przedstawił dwie fazy przygotowywania planu:

1) propozycje Instytutu zostaną przedstawione w Urzędzie Wojewódzkim i KW PZPR, skąd otrzymane postulaty zostaną uwzględnione i z kolei przedstawione Radzie Naukowej;

2) na podstawie tych konsultacji powstanie plan, który zostanie przedstawiony wojewodzie do zatwierdzenia.

Wszyscy zgodzili się z takim tokiem załatwienia spraw oraz terminami. [...] Ad. 2 Prof. J. Pietrucha wskazał na konieczność, biorąc pod uwagę obecną sytuację w kraju, przygotowania ekspertyz na podstawie przeprowadzonych do tej pory badań naukowych. Należy jeszcze raz spojrzeć na przygotowane wcześniej te ekspertyzy, które nie były wykorzystane przez władze, a w obecnej sytuacji po uaktualnieniu i zrewidowaniu mogą być ponownie przekazane władzom. Profesor podkreślił, iż dyrekcja nie będzie ingerować w żadne sformułowania w ekspertyzach, ponieważ zostaną one przygotowane przez ekspertów, którzy biorą za nie odpowiedzialność. Wszystkie przygotowane w Instytucie ekspertyzy powinny być przesłane w korespondencji oficjalnej, co nie wyklucza możliwości prywatnych działań w tym względzie. Doc. R. Buchała zauważył, że w wypadku różnicy zdań pomiędzy dyrekcją Instytutu a ekspertem, który pozostanie przy swym stanowisku, to ekspertyza ta zostanie przekazana wyłącznie w imieniu tegoż eksperta. Prof. J. Pietrucha przyznał rację przedmówcy, dodając, iż dyrekcja nie może ekspertyzy wstrzymać, lecz może ją wysłać do recenzji. [...]

Prof. J. Pietrucha poinformował, iż zwrócił się do wicewojewody Gorczyca z prośbą o przeprowadzenie w ŚIN kontroli finansowej, o czym poinformował sekretarza ds. nauki KW PZPR. Kontrola ta pomoże w wyjaśnieniu wielu spraw i skończy z krążącymi w Instytucie insynuacjami oraz tanią demagogią. Profesor jest za generalnym wyczyszczeniem istniejących przywilejów, lecz ze wszelkimi szerszymi wyjaśnieniami trzeba poczekać do powrotu prof. B. Jałowieckiego. Wyniki kontroli finansowej będą podane do wiadomości publicznej, a sprawy wątpliwe oddane do NIK-u. Doc. R. Buchała zauważył, iż słuszniejsze byłoby oczekiwanie z tą kontrolą do czasu powołania nowej delegatury wojewódzkiej NIK w Katowicach i zwrócenie się do nich jako czynnika społecznego o przeprowadzenie kontroli. Kontrola Urzędu Woj.[ewódzkiego] będzie kontrolą administracji przeprowadzoną przez administrację. Powołanie nowej delegatury NIK-u nastąpi w najbliższym czasie. Prof. J. Pietrucha wyjaśnił, iż będzie to kontrola jednostki nadrzędnej, jaką jest Urząd Woj.[ewódzki], co nie wyklucza możliwości kontroli NIK-u. [...] Profesor [J. Pietrucha — M.F.] poinformował, iż redaktor naczelny „Zarania Śląskiego” prof. dr hab. Władysław Lubaś złożył rezygnację z tej funkcji. Dyrekcja na to stanowisko proponuje długoletniego zastępcę red. nac. dra Mirosława Fazana. Na temat profilu i funkcji „Zarania Śląskiego” są różne opinie, lecz należy pamiętać o przepięknej karcie historii „Zarania Śl.[ąskiego]”. Należy podjąć współpracę z różnymi towarzystwami kulturalnymi, co poszerzy krąg czytelników. Redakcja powinna mieć status autonomiczny w stosunku do dyrekcji. Jedynie doc. Wołczew miał wątpliwości, iż „Zaranie” może odejść od linii Partii, lecz obecnie takiego niebezpieczeństwa

nie ma. Wszyscy zebrani poparli wniosek o wystąpienie do wojewody o powołanie dra M. Fazana na redaktora naczelnego „Zarania Śląskiego”. [...]

Profesor [J. Pietrucha — M.F.] po zapoznaniu się z protokołem zebrania związkowego, nawiązując do niektórych wypowiedzi, nie zgodził się np. z nazywaniem Instytutu śmietnikiem, który trzeba wyczyścić i określił takie wystąpienia jako nieodpowiedzialne. Na zewnątrz krytykuje się niektóre publikacje Instytutu, lecz takich opinii nie należy uogólniać do wszystkich pracowników. Wyjaśnienia wymaga sprawa, kto przy ostatniej zmianie dyrekcji przedstawił w KW PZPR listę pracowników Instytutu do zwolnienia. Wiele spraw w Instytucie wymaga wyjaśnienia, lecz należy z tym poczekać do powrotu dyrektora Jałowieckiego.

Tekst nr 5

Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 30 października 1980 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/36, k. 22—26).

[...] Posiedzenie prowadził prof. dr J. Pietrucha, p.o. dyrektora Instytutu. Na wstępie poinformował zebranych o powołaniu przez I Zastępcę Wojewody Katowickiego, dra Mirosława Fazana na stanowisko redaktora naczelnego „Zarania Śląskiego” oraz o odbywającej się w Instytucie kontroli dot. spraw finansowych i ogólnej działalności Instytutu. [...]

Ad 2 Dyr. J. Pietrucha podał wniosek, aby zgłoszone przez poszczególne zakłady tematy ekspertyz przesłać do U.W. do I Zastępcy Wojewody Katowickiego tow. Zdzisława Gorczyca, który po przekonsultowaniu z innymi kompetentnymi osobami ustali, które z tych ekspertyz przesłać do KW PZPR do Wydz. Propagandy i Nauki. Z chwilą ustalenia, który z wydziałów będzie kompetentny w tej sprawie, otrzymamy zlecenie opracowania wybranych ekspertyz. [...]

Tekst nr 6

Protokół z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 27 listopada 1980 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/36, k. 13—21.

[...] Prof. Jałowiecki wrócił do sprawy zebrania partyjnego z września br., na którym to zebraniu doc. Wołczew podważył legalność jego wyjazdu zagranic-

nego. W związku z tym wyjaśnił, że zwrócił się o zgodę na wyjazd do I sekretarza KW PZPR tow. Z. Grudnia oraz I Zastępcy Wojewody i uzyskał zgodę na wyjazd w terminie: 10 września do 31 października br. Prof. Jałowiecki podkreślił, iż nie jest to pierwszy przypadek starań doc. Wołczewa o zdyskredytowanie go w opinii władz, dotyczy to także innych członków dyrekcji, np. zażądał w KW PZPR zdjęcia ze stanowiska dyr. Gorczyca. Doc. Wołczew zauważył, iż sprawę braku zgody na wyjazd zagraniczny prof. Jałowieckiego podniósł na tym zebraniu prof. H. Rechowicz, a on sam wystąpił o wyjaśnienie tej sprawy. Doc. Zieliński jako kierownik zakładu stwierdził, że w obecnej sytuacji w Instytucie jesteśmy winni młodszemu pracownikowi wyjaśnienie, skąd biorą się takie określenia jak: folwark i śmietnik. Prof. Pietrucha — w celu wyjaśnienia sytuacji zażądaliśmy od wojewody skierowania do ŚIN kontroli finansowej, która obecnie trwa. Wyniki kontroli trzeba będzie omówić na posiedzeniu dyrekcji i poinformować o wynikach pracowników. Szczególnie najmłodszych pracowników trzeba zapoznać z całym dorobkiem Instytutu. Mgr J. Kita nawiązał do wielu ostrych słów, które padły na ostatnich zebraniach pracowników, co wielu ludzi obraziło, np. na ostatnim zebraniu „Solidarności” zarzucono, iż wydawnictwo ŚIN nie płaci za materiał ilustracyjny, co jako kierownik Działu Wydawniczego stwierdził, że nigdy nie miało miejsca. Należy szukać płaszczyzn porozumienia, a nie dzielenia jak to robi dr Prus i doc. Wołczew, a także niektórzy na zebraniu „Solidarności”. Doc. Zieliński [stwierdził, że — M.F.] jako pracownik ŚIN od lat 16-tu dowiaduję się ostatnio, że pracuje na śmietniku i folwarku. W obecnym procesie odnowy należy brać pod uwagę we wszystkich obszarach określone zasługi placówek. Prowokacyjne wypowiedzi na ostatnich zebraniach były zaprzeczeniem tego, co ŚIN wypracował w ciągu 25 lat swego istnienia. Zapanowała w Instytucie anarchia, atakuje się różne osoby, a wszelkie poczynania z góry określa się jako złe. Wulgarnie pyskówki na zebraniach są rezultatem nieodpowiedzialnych wystąpień niektórych pracowników. [...]

Tekst nr 7

Protokół nr 1/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 14 stycznia 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 466.

[...] Kolegium odbyło się w obecności I Zastępcy Wojewody Katowickiego tow. Zdzisława Gorczyca. Tow. Zdzisław Gorczyca poinformował o rezygnacji z funkcji dyrektora Instytutu prof. dr. Bohdana Jałowieckiego⁷¹ i podziękował wym.

---

⁷¹ Prof. dr hab. B. Jałowiecki uczestniczył w posiedzeniu.

za współpracę. Następnie wręczył nominację dyrektora Instytutu prof. dr. Jerzemu Pietrusze, składając Mu gratulacje.

Po uroczystej części posiedzenia dyr. J. Pietrucha poinformował Wojewodę o działalności Instytutu, o tym, że przygotowuje się nowy program badawczy, który zostanie przedłożony władzom wojewódzkim. Dyrektor J. Pietrucha przedstawił także Wojewodzie trudności finansowe. [...]

Tekst nr 8

Protokół nr 2/81 z posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 15 stycznia 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 463—465.

[...] Posiedzenie prowadził dyrektor Instytutu — prof. dr J. Pietrucha.

1. Sprawy organizacyjne. Ustalono, że w skład Kolegium Instytutu wejdą także pracownicy naukowo-badawczy, nie pełniący funkcji kierowniczych. Zebrania Kolegium odbywać się będą 1 raz w miesiącu. Doraźne sprawy będą omawiane na posiedzeniach dyrekcji. Dyr. J. Pietrucha poddał pod dyskusję wniosek o powołanie następujących komisji Kolegium, jako organu doradczego, które będą przedkładały przedyskutowane materiały na posiedzenia Kolegium do ostatecznego zatwierdzenia:

- komisja ds. osobowych;
- komisja ds. gospodarki finansowej;
- komisja ds. realizacji planów naukowych;
- komisja ds. wydawniczych.

W głosowaniu jawnym jednogłośnie Kolegium zatwierdziło wniosek o powołanie ww. komisji. [...]

3. Ustalono, że w poniedziałek 19 bm. o godz. 13-tej odbędzie się posiedzenie Kolegium na temat dyskusji nad planem naukowo-badawczym na 1981 roku. W związku z tym, kierownicy zakładów przygotowują odpowiednie propozycje tematów do planu — zgodnie z obecną sytuacją w kraju. [...]

4.3. Rozpatrzone pismo Komisji Zakł.[adowej] „Solidarność” w sprawie przeszerogowania mgra Z. Hyrczaka na stanowisko st.[arszego] asystenta. Wyjaśnienia w tej sprawie udzielili doc. dr L. Cichy i doc. dr St. Żmuda, stwierdzając m.in., że przyczyną niewystąpienia do dyrekcji w sprawie przeszerogowania mgra Z. Hyrczaka było łamanie dyscypliny pracy. Rozmowy z ww. nie dawały skutku, dlatego ww. otrzymał upomnienie na piśmie. Tak więc postanowiono sprawę odłożyć, gdyż pozytywne załatwienie wywarłoby niekorzystny wpływ na innych pracowników ZBE. W ostatnim czasie ww. nie informując bezpośrednich swoich przełożonych, wystąpił do związku i bezpośrednio do dyrektora Instytutu o załatwienie sprawy. [...]

Tekst nr 9**Protokół nr 3/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 19 stycznia 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 414—417.

[...] W związku ze zorganizowanym przez P[olskie] T[owarzystwo] S[ocjologiczne] w gmachu Instytutu odczytem wygłoszonym przez doc. J. Staniszkis⁷² — „Postawy robotników”, dr Szczepan Wysocki zakwestionował organizowanie tego rodzaju odczytów w Instytucie. [...]

Tekst nr 10**Protokół nr 5/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 26 lutego 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 350—353.

[...] dr Krystyna Sajdok poruszyła sprawę propozycji Rektora UŚl. przyłączenia ŚIN do Uniwersytetu Śląskiego. Dyrektor J. Pietrucha odczytał list, który w tej sprawie wystosował do Wojewody Katowickiego. Kolegium w głosowaniu jawnym w pełni zaakceptowało ten list.

Tekst nr 11**Protokół nr 9/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 22 maja 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 326—329.

[...] Posiedzenie prowadził dyrektor ŚIN — prof. dr Jerzy Pietrucha. [...] Mgr Jan Kita złożył informację na temat aktualnych zagadnień dot. spraw wydawniczych. [...] W dyskusji na temat informacji poruszono następujące sprawy: [...] Doc. dr Gabriel Kraus zadał pytanie „Co postanowiono w D[ziale] W[ydawniczym] w związku z sytuacją społeczno-gospodarczą? Poruszył konieczność dokonania analizy prac

---

⁷² W 1980 roku Jadwiga Staniszkis weszła w skład powołanej na prośbę Lecha Wałęsy tzw. komisji ekspertów przy Międzyzakładowym Komitecie Strajkowym.

mających być opublikowanych. Jego zdaniem, nawet prace recenzowane 2 lata temu powinny być oceniane od strony aktualnej polityki. [...]

Tekst nr 12

Protokół nr 10/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 10 lipca 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 296—304.

[...] Dr Marian Gerlich — p.o. sekretarza naukowego poinformował Kolegium, że nie otrzymał sprawozdania z realizacji planu w Zakładzie Badań Politycznych. Kierownik Zakładu doc. dr hab. W. Wołczew poinformował, że ze względu na zaangażowanie poza Instytutem sprawozdanie z realizacji planu za pierwsze półrocze br. przekaże po IX Nadzwyczajnym Zjeździe PZPR⁷³; konkretnego terminu nie podał. [...] Dr Krystyna Sajdok — podała wniosek o ustosunkowanie się Kolegium do sprawy niewywiązania się kierownika Zakładu Badań Politycznych z terminu złożenia sprawozdania z realizacji planu naukowego za pierwsze półrocze br. [...] Prof. dr hab. Jerzy Pietrucha stwierdził, że nie przyjmuje do wiadomości oświadczenia doc. dra hab. W. Wołczewa dot. faktu niezłożenia w terminie sprawozdania. Doceniając zaangażowanie pracowników w sprawy polityczne na zewnątrz, sprawa realizacji planu Instytutu jest bardzo ważna i istotna i nie może być niedoceniana. O sprawie tej zostanie poinformowany wojewoda katowicki. Członkowie Kolegium jednogłośnie poparli stanowisko dyrektora ŚIN prof. dra hab. J. Pietruchy. Doc. dr hab. Władysław Zieliński zapytał, czy organizacja partyjna jest informowana o tym, czym pracownicy Zakładu Badań Politycznych się zajmują. I sekretarz POP, dr Piotr Radzikowski stwierdził, że od 12 czerwca br. nie widział się z doc. W. Wołczewem i nie jest mu wiadome, czym się pracownicy zajmują. [...] Ad 3 Dyrektor prof. dr hab. J. Pietrucha poinformował o nowym zarządzeniu dot. powoływania rad naukowych w instytutach naukowo-badawczych. Radę Naukową powołuje wojewoda. W skład Rady Naukowej wchodzi profesorowie, docenci, przedstawiciel POP, przedstawiciele związków zawodowych oraz inni pracownicy Instytutu, nie więcej niż 50% z liczby samodzielnych pracowników naukowo-badawczych ŚIN, wchodzących w skład Rady; pracownicy ci wybierani są w głosowaniu tajnym przez załogę.

⁷³ Dla działaczy Katowickiego Forum Partyjnego IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR miał szczególne znaczenie, w wyborach delegatów zwyciężali bowiem zwolennicy reform i współpracy z NSZZ „Solidarność”. Dlatego zadaniem aktywistów Katowickiego Forum Partyjnego było doprowadzenie do zerwania, a przynajmniej do odsunięcia w czasie organizacji Zjazdu.

Następnie dyrektor prof. J. Pietrucha przedstawił propozycje członków RN spoza Instytutu. W czasie dyskusji padły także inne propozycje, które Kolegium przekonsultowało pod kątem specjalności naukowej, potrzeby nawiązania kontaktu z innymi ośrodkami naukowymi i doбором doświadczonych i wysoko kwalifikowanej kadry. Zaproponowano następujących kandydatów: prof. dr hab. Andrzej Brożek, prof. dr hab. Józef Chlebowczyk, prof. dr hab. Antoni Czubiński, doc. dr hab. Adolf Dygacz, prof. dr hab. Antoni Gładysz, prof. dr hab. Jan Kantyka, prof. dr hab. Alojzy Melich, prof. dr hab. Stanisław Michalkiewicz, prof. dr hab. Wanda Mrozek, doc. dr Witold Nawrocki, prof. dr hab. Kazimierz Popiołek, doc. dr Bolesław Reiner, prof. dr hab. Zbigniew Messner, doc. dr Mieczysław Stańczyk. [...]

Ad 5.5. Dyrektor prof. dr hab. J. Pietrucha poinformował Kolegium o wyjeździe mgra Antoniego Domańskiego i dra Wiesława Wysockiego do NRD na kurs języka niemieckiego (od 7 do 31 lipca br.), wyjaśniając, że dyrekcja Instytutu została postawiona przed faktem dokonanym.

Wniosek kierownika Zakładu badań Politycznych wpłynął w przeddzień terminu wyjazdu, przy czym do wniosku było dołączone zaproszenie na nazwisko dra W. Wysockiego. Zaproszenie mgra A. Domańskiego zostało doręczone dyrektorowi w dniu wyjazdu do NRD przez dra W. Wysockiego, który oświadczył, że posiadają już wykupione bilety kolejowe.

Wobec faktu pominięcia drogi oficjalnego zawiadomienia przez Instytut Herdera w Lipsku, dyrektor prof. J. Pietrucha zażądał oświadczeń od zainteresowanych, że wszelkie koszty związane z kursem pokrywają sami. [...] W czasie dyskusji członkowie Kolegium wyrazili oburzenie, a nawet protest przeciwko stawieniu dyrekcji i Kolegium przed faktem dokonanym. [...]

5.9. Dyrektor prof. dr hab. J. Pietrucha odczytał dwa nowe pisma, które wpłynęły do dyrekcji w sprawie Katowickiego Forum Partyjnego. Kolegium wyraziło protest odnośnie posługiwania się członków Forum firmą ŚIN.

5.10. Dyrektor mgr Ryszard Grzywa poinformował o stwierdzonych nieprawidłowościach w zakresie dyscypliny pracy w ŚIN. [...] Dr Krystyna Sajdok stwierdziła, że działanie dyrekcji w tej sprawie jest niewystarczające, konsekwencje muszą być ostre, aż do dyscyplinarnego zwolnienia. W przeciwnym razie stawia wniosek w imieniu Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” zlikwidowania listy obecności w ŚIN oraz anulowanie wszystkich kar porządkowych zastosowanych w stosunku do innych pracowników. Zwraca jednocześnie uwagę na lekceważące odnoszenie się części pracowników Zakładu Badań Politycznych będących uczestnikami Katowickiego Forum Partyjnego do innych pracowników ŚIN i tak na przykład: na pytanie „Dokąd wychodzicie” — pada odpowiedź: „Na Forum — do Doliny Trzech Stawów”. Dyrektor prof. dr hab. J. Pietrucha poparł wniosek dyrektora mgra R. Grzywy dot. wystosowania pisma do dra Szczepana Wysockiego o usprawiedliwienie nieobecności w pracy z powołaniem się na Kodeks Pracy odnośnie konsekwencji w razie nieusprawiedliwienia nieobecności. Wniosek motywowwał tym, że sprawa dyscy-

pliny także w stosunku do innych pracowników ŚIN jest traktowana liberalnie. [...] Doc. dr hab. Rudolf Buchała proponował zawiadomić dra Szczepana Wysockiego o wygaśnięciu umowy o pracę na skutek porzucenia pracy z anulowaniem pisma o przedstawieniu przez wymienionego uzasadnienia odnośnie nieusprawiedliwionej nieobecności. Doc. dr hab. Władysław Zieliński uważa, że fakt wychodzenia pracowników Zakładu Badań Politycznych i to nawet w dniach obowiązkowej pracy w ŚIN wpływa demoralizująco na innych pracowników. Dyrektor prof. dr hab. J. Pietrucha podtrzymał stanowisko dyrekcji ŚIN w sprawie wystosowania pisma do dra Sz. Wysockiego o usprawiedliwienie nieobecności w pracy. Wobec powyższego członkowie Kolegium: dr Ludwik Aleksa, dr Mirosław Fazan i doc. dr Gabriel Kraus postawili wniosek o wycofanie sprawy z obrad Kolegium (nie zgadzając się ze stanowiskiem dyrektora), uważając, że sprawę należy przegłosować tajnie. [...]

Tekst nr 13

Protokół nr 12/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 20 lipca 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 169—170.

[...] Dyrektor Instytutu zapoznał zebranych z opinią Komisji ds. osobowych w sprawie wniosku zgłoszonego na zebraniu załogowym (potwierdzony w tajnym głosowaniu) o odwołanie doc. dra hab. Wsiewołoda Wołczewa z funkcji kierowniczych: wicedyrektora ds. naukowych i kierownika Zakładu Badań Politycznych⁷⁴. Biorąc pod uwagę dodatkowo fakt, że doc. W. Wołczew od dłuższego okresu czasu nie pełni faktycznie tych funkcji, Komisja postanowiła przedłożyć wniosek do zaopiniowania Kolegium ŚIN.

Kolegium przeprowadziło głosowanie tajne nad:

a) Zaopiniowaniem wniosku o odwołanie doc. dra hab. Wsiewołoda Wołczewa z funkcji wicedyrektora ds. naukowych. Wyniki głosowania: 18 członków Kolegium, obecnych na posiedzeniu 16, za wnioskiem 16.

b) Zaopiniowaniem wniosku o odwołanie doc. dra hab. Wsiewołoda Wołczewa z funkcji kierownika Zakładu Badań Politycznych. Wyniki głosowania: 18 członków Kolegium, obecnych na posiedzeniu 16, za wnioskiem głosowało 15, wstrzymujących się 1. [...]

c) Do dra Szczepana Wysockiego w związku z nieusprawiedliwioną nieobecnością (brak odpowiedzi na pismo z dnia 10.07 br.) dyrekcja postanowiła wysłać

⁷⁴ Oficjalnym powodem odwołania było otrzymanie wyniku kontroli NIK-u, wykazującej bezpodstawne uzyskanie korzyści majątkowej w wysokości około 80 tys. zł, przez dwukrotne wydanie tej samej pozycji książkowej. APKat., ŚIN, sygn. 1/37, k. 156.

pismo (za dowodem doręczenia) zawiadamiające, że fakt nieusprawiedliwienia nieobecności uważa się za porzucenie pracy.

1.2. W związku z wnioskiem w pkt. 1 dyrektor Instytutu, prof. dr Jerzy Pietrucha poinformował, że Komisja ds. osobowych postanowiła przedłożyć Kolegium do zaopiniowania kandydaturę doc. dra hab. Władysława Zielińskiego o powołanie na stanowisko wicedyrektora ds. naukowych. W czasie dyskusji członkowie pozytywnie ocenili ww. kandydaturę, stwierdzając że doc. dr hab. W. Zieliński jest długoletnim pracownikiem naukowym Instytutu o bogatym dorobku naukowym i doświadczeniu z kadrami. Kolegium w tajnym głosowaniu (na 18 członków Kolegium, obecnych na posiedzeniu 16, za wnioskiem głosowało 15, wstrzymujących się 1) pozytywnie zaopiniowało wniosek.

1.3. Kolegium pozytywnie ustosunkowało się do propozycji Komisji — powierzenia komisarycznego nadzoru nad ZBP doc. dr. hab. Władysławowi Zielińskiemu. Dyrektor mgr R. Grzywa zaproponował zwołanie zebrania w ZBP celem poinformowania pracowników o powyższym.

Dyrektor prof. dr J. Pietrucha poinformował, że zgodnie z ustaleniami na posiedzeniu Kolegium w dniu 10.07 br. i zebrania załogowego występuje do Wojewody Katowickiego o powołanie Rady Naukowej, przy czym na przewodniczącego RN proponuje prof. dra K. Popiołka, na zastępcę prof. dra hab. Z. Messnera. Dr M. Fażan zaproponował powołanie 2-ch zastępców przewod.[niczącego] RN. Kolegium przychyliło się do tego wniosku, proponując na drugiego zastępcę samodzielnego pracownika naszego Instytutu. [...]

Tekst nr 14

Protokół nr 13/81 Posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 31 lipca 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 164—166.

[...] Posiedzenie prowadził dyrektor ŚIN prof. dr hab. Jerzy Pietrucha. Dyrektor zapoznał zebranych: z pismem wojewody katowickiego z 30 lipca br. w sprawie usprawiedliwienia nieobecności w pracy pracowników Zakładu Badań Politycznych; z notatką służbową w związku z przeprowadzoną rozmową dyrektora ŚIN z wojewodą katowickim [...]. Dr Krystyna Sajdok, przewodnicząca Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”, przytoczyła przepisy Kodeksu Pracy w kwestii usprawiedliwienia nieobecności. Stwierdziła, że dr Szczepan Wysocki był w Instytucie i nie dopełnił obowiązku usprawiedliwienia nieobecności. O kompetencji wojewody miał obowiązek zawiadomić dyrekcję ŚIN. Dr K. Sajdok stwierdziła, że dr Szczepan Wysocki poczuł się do konieczności szukania pomocy, kiedy nie otrzymał kartki na mięso i pensji za lipiec br.

Doc. dr Gabriel Kraus poparł wypowiedź dr K. Sajdok oraz wyraził protest stwierdzając, że pismo wojewody w przypadku usprawiedliwienia nieobecności dr. Sz. Wysockiego nie ma znaczenia. Przepisy nie pozostawiają żadnych możliwości przywrócenia do pracy. Sprawa i tak była bardzo liberalnie postawiona przez dyrekcję. Dr Sz. Wysocki nie miał przeszkód w usprawiedliwieniu nieobecności (widziano wymienionego w Śląskim Instytucie Naukowym). Jego zachowanie to świadome łamanie dyscypliny pracy, manifestowany stosunek do Instytutu i jego władz. Dr Sz. Wysocki mógł i miał możliwość zgłosić, że w określonym czasie wpłynie pismo wojewody — nie zgłosił i nie zawiadomił, że nie mógł tego uczynić. Obecnie można tylko dyskutować, czy dr. Sz. Wysockiego przyjąć do pracy od nowa, z konsekwencjami wynikającymi z Kodeksu Pracy w przypadku porzucenia pracy.

Dr Krystyna Sajdok stwierdziła, że jeśli dr Szczepan Wysocki zostanie przywrócony do pracy w ŚIN, Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” skieruje sprawę do Prokuratury Wojewódzkiej. Zaznaczyła, że wojewoda katowicki, jako zwierzchnik ŚIN, nie może zmuszać do łamania prawa.

Doc. dr hab. Władysław Zieliński zwrócił uwagę na fakt, że wojewoda ma prawo wydać polecenie, aczkolwiek w tym przypadku jest to łamanie praworządności. Sprawa nabrała rozgłosu w prasie i ma charakter nie tylko wewnętrzny. Zdaniem doc. W. Zielińskiego, wojewoda winien ustosunkować się do zewnętrznego rozgłosu nadanego tej sprawie.

Wicedyrektor ds. ekonomicznych mgr Ryszard Grzywa wskazał, że pismo wojewody może stanowić polecenie usprawiedliwienia nieobecności w pracy innym pracownikom Zakładu Badań Politycznych, którzy od dłuższego czasu pracują niepełną godzinę dziennie. Usprawiedliwienie nieobecności w pracy dr. Sz. Wysockiego może dotyczyć do dnia 1 lipca 1981 roku. Następnie mgr R. Grzywa odczytał fragment komentarza Biuletynu Specjalnego PAP z dnia 27 lipca br., z którego wynika, że dr Sz. Wysocki osobiście wypowiedział się, że został zwolniony z pracy w ŚIN.

I sekretarz POP PZPR przy ŚIN, dr Piotr Radzikowski powiedział, że zgadza się z wypowiedziami przedmówców. Proponuje przyjęcie do wiadomości pisma wojewody w stosunku do innych pracowników Zakładu Badań Politycznych, a w stosunku do dr. Sz. Wysockiego — ponieważ nie jest pracownikiem ŚIN — ewentualne rozważenie możliwości wypłaty wynagrodzenia z bezosobowego funduszu płac.

Mgr inż. Władysław Jasieński, członek Zarządu Rady Zakładowej ZNP przy ŚIN, stwierdził, że towarzysz wojewoda dezawuuje siebie i dyrekcję Instytutu. A przecież bardzo potrzeba nam silnej, praworządnej władzy.

Doc. dr hab. Stefan Żmuda wyraził pogląd, że postępowanie dr. Sz. Wysockiego jest demoralizujące [dla — M.F.] innych pracowników ŚIN. Jak wobec tego jako kierownik pracowni może wymagać dyscypliny innych podległych sobie pracowników.

Dr Mirosław Fazan oświadczył, że Kolegium nie może przyjąć do wiadomości pisma wojewody jako podstawę usprawiedliwienia nieobecności w pracy dr. Sz. Wysockiego, gdyż jest to łamanie prawa pracy, sprzeczne z funkcją, jaką pełni wojewoda.

Dyrektor, prof. dr hab. J. Pietrucha stwierdził, że Kodeks Pracy przewiduje usprawiedliwienie nieobecności w pracy po wygaśnięciu umowy o pracę. Wojewoda katowicki jest naszym przełożonym i ma prawo występować o usprawiedliwienie nieobecności. Dr Sz. Wysocki był w tej sprawie u wojewody, niedopatrzenie nastąpiło ze strony wojewody, który nie przekazał do Instytutu pisma w odpowiednim czasie.

Doc. dr Gabriel Kraus uważał, że pisma łamiące praworządność nie są obowiązujące, a wypłacenie pensji komuś, kto nie pracował, to świadome przestępstwo gospodarcze. Doc. G. Kraus postulował uzyskanie w tej kwestii opinii prawnika i przekazanie odpowiedzi wojewodzie katowickiemu.

Wicedyrektor mgr R. Grzywa proponował powiadomienie wojewody o zajętych stanowisku przez Kolegium ŚIN i jednocześnie oświadczył, że listy płacy nie podpisze do wypłaty.

Dr Krystyna Sajdok postawiła dyrektorowi pytanie, czy dr Sz. Wysocki zostanie przywrócony do pracy, bo jeśli tak, to prosi o kopię pisma wojewody, bo Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” chce skierować sprawę do Prokuratury Wojewódzkiej. Dr Sz. Wysocki, nie dopełniając obowiązków pracowniczych, mógłby zostać przywrócony, gdyby zostały zmienione artykuły Kodeksu Pracy [...].

Ostatecznie ustalono, że pismo wojewody katowickiego zostanie przekazane radcy prawnemu w Urzędzie Wojewódzkim celem zaopiniowania od strony prawnej, gdyż ŚIN nie zatrudnia radcy prawnego. [...]

Tekst nr 15

Protokół nr 14/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 14 sierpnia 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 159—162.

[...] Dr Krystyna Sajdok zapytała, czy doc. dr W. Zieliński, jako pełniący od 1 m-ca nadzór komisaryczny nad ZBP zwalnia pracowników, którzy wpisują się do książki wyjść.

Doc. dr W. Zieliński odpowiedział, że część pracowników nie uznaje komisarycznego kierownika, pomimo ustaleń na zebraniu w ZBP. Pisma o urlop zaopiniowane przez doc. W. Wolczewa są przez dyrekcję respektowane.

Doc. dr Gabriel Kraus zapytał doc. W. Zielińskiego, czy polecenia przekazuje pracownikom ZBP na piśmie, gdyż w przypadku pisemnej odmowy należałoby stosować konsekwencje służbowe.

Dr Krystyna Sajdok podała wniosek o ukaranie pracowników ZBP, którzy nie rozliczyli się z zadań, przez pozbawienie dodatku specjalnego, do dyscyplinarnego zwolnienia włącznie. [...]

Dr Irena Srokowa wyraziła pogląd, że skoro doc. W. Wołczew nie został oficjalnie odwołany z funkcji kierowniczych i przebywa w Instytucie w godzinach rannych to zwalnia pracowników do wyjścia poza gmach Instytutu. [...]

Tekst nr 16

Protokół nr 15/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 21 sierpnia 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 137—141.

[...] Dyrektor — prof. dr J. Pietrucha poinformował, że radcy prawni PAN poddali analizie podstawy prawne działania naszego Instytutu. Stwierdzono, że obecnie nieprawny jest nadzór Wojewody jako Ministra nad ŚIN. Ustawa o instytucie ukazała się w 1971 roku, to jest wtedy kiedy obowiązywał urząd przewodniczącego WRN, który podlegał Radzie Państwa i wobec tego miał uprawnienia ministra. Obecnie wojewoda podporządkowany jest Radzie Ministrów, konkretnie Ministrowi Ad.[ministracji,] Gosp.[odarki] Ter.[enowej] i Ochrony Środ.[owiska], więc nie może mieć uprawnień ministra. W związku z tym rysują się dwie możliwości rozwiązania sprawy:

1. Podporządkowanie ŚIN PAN i wtedy finansowanie z PAN poprzez Min. Nauki, Szkol. Wyższego i Tech. (Instytut podległy PAN).

2. Utworzenie Stowarzyszenia naukowego pod nazwą Śląski Instytut Naukowy — nadzór Wydziału I PAN. Dotychczasowe zasady planowania i finansowania. Nominacje dla dyrektora, zastępców i sekretarza naukowego dokonywałby PAN przez Sekretarza Naukowego PAN lub agendy.

Ponieważ sprawa będzie miała oddźwięk 1.01.1982 roku to jest w związku z wejściem w życie nowej ustawy o radach narodowych, dyrektor zaproponował członkom Kolegium przygotowanie się do dyskusji na ten temat w październiku br. Ad 3. Dyrektor — prof. dr J. Pietrucha poinformował, że w związku z porzuceniem pracy przez dra Sz. Wysockiego Komisja ds. osobowych pozytywnie zaopiniowała wniosek o powołanie na stanowisko zastępcy kronikarza ZBP dra Piotra Radzikowskiego, adiunkta ZBP. [...]

Ad 4. Dr Krystyna Sajdok w imieniu komisji Zakładowej „Solidarność” stwierdziła, że nie zgadza się z wnioskiem dyrektora o rozliczeniu pracowników z wykonywanych zadań w obecności komisji ds. realizacji planów. Uważa, że jest to podważenie autorytetu kierownika zakładu i sekretarza naukowego, dlatego prace komisji należy wstrzymać. Następnie zapytała dyrektora Instytutu, czy Wojewodę Katowickiego obowiązuje zgodny z przepisami termin odpowiedzi na pisma, gdyż do tej pory wojewoda nie dał odpowiedzi na żadne pismo dot. doc. dra W. Wołczewa. Dr K. Sajdok wyraziła zadowolenie, że rysuje się sprawa nowego nadzoru nad ŚIN.

Dyrektor — prof. dr J. Pietrucha wyjaśnił, że w sprawie obowiązujących wojewodę terminów nie jest poinformowany. Równocześnie poinformował, że otrzymał pismo z PAN, w którym pozytywnie opiniuje [się — M.F.] stanowisko dyrekcji i Kolegium ŚIN w sprawie odwołania doc. dr hab. W. Wołczewa z funkcji i powołania na stanowisko wicedyrektora ds. naukowych doc. dra hab. W. Zielińskiego. Następnie dyrektor poinformował, że otrzymał list, w którym jest groźba zastosowania wobec jego osoby siły fizycznej⁷⁵ [...]. W związku z tym przeprowadził rozmowę u wicewojewody tow. Z. Gorczyca, że stanowiska zajętego w sprawie dra Sz. Wysockiego i doc. dra hab. W. Wołczewa nie zmieni. Z funkcji dyrektora nie zrezygnuje.

Doc. dr hab. J. Walczak poinformował, że w rozmowie przeprowadzonej u Sekretarza tow. Piszczka naciskano na Egzekutywę POP, żeby przywrócić do pracy dra Sz. Wysockiego. M.in. stwierdzono, że jeżeli sprawa nie zostanie załatwiona, całe kierownictwo Instytutu zostanie odwołane. [...] W imieniu Egzekutywy POP powiedział, że stanowisko dyrekcji w sprawach poruszanych przez dyrektora jest także stanowiskiem Egzekutywy POP. Na posiedzenie Egzekutywy, w[na] której[ym] będzie omawiana ta sprawa, zamierza się poprosić przedstawicieli KC i KW. [...]

Tekst nr 17

Protokół nr 16/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 4 września 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 113—114.

[...] Dyrektor Instytutu — prof. dr J. Pietrucha poinformował o propozycji włączenia ŚIN do Komisji Porozumiewawczej Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych⁷⁶.

⁷⁵ Tekst anonimowy brzmiał: „Obywatelu Pietrucha Jerzy!!! Byliście uprzednio doradcą Gierka i Grudnia, za co korzystaliście z awansów i innych profitów. Teraz prześladowacie polskich komunistów, działaczy Katowickiego Forum Partyjnego. Za te Wasze postępowanie poniesiecie w przyszłości karę, to Wam na sucho nie ujdzie. Waszą działalność zaczynamy dokumentować, aby gdy tylko Polska znów stanie się socjalistyczną, tacy śmiecie i łachudry jak Wy nie panoszyły się. Jeśli jednak nadal będziecie prześladować polskich komunistów i nie wycofacie się ze swoich już podjętych kroków, nie będziemy czekać i ostrzegamy, że podejmiemy kroki, aby Was unieszkodliwić fizycznie. Jest to pierwsze i ostatnie ostrzeżenie — więcej ich nie oczekujcie! Organizacja Bojowa Komunistycznej Samoobrony”. APKat., ŚIN, sygn. 1/37, k. 157.

⁷⁶ Powstanie NSZZ „Solidarność” zaktywizowało środowiska inteligencji i reprezentujące je organizacje, w konsekwencji 16 września 1980 roku powstał niezależny wobec oficjalnego nurtu nauki i kultury Komitet Porozumiewawczy Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych, na którego czele stanął prof. Klemens Szaniawski. Katowicki Komitet Porozumiewawczy Związków i Stowarzyszeń Twórczych (pod przewodnictwem Kazimierza Kutza) utworzono 9 grudnia tego roku. Najważniejszym dokonaniem katowickiego KPZiST było opracowanie „Raportu o stanie kultury i sztuki

W przyszłości planuje się reaktywowanie stowarzyszenia o tej samej nazwie. Dyrektor zaproponował kandydaturę doc. dr. hab. W. Zielińskiego na przedstawiciela ŚIN do tej komisji. Komisja osobowa wniosek zaopiniowała pozytywnie. Przeprowadzono tajne głosowanie, w wyniku którego na 16 obecnych, 16 członków zaakceptowało ww. kandydaturę [...].

Tekst nr 18

Protokół nr 17/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 11 września 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 67—69.

[...] Dyrektor Instytutu poinformował o niezgłoszeniu się do pracy — po urlopie taryfowym — dra Ludwika Aleksy i o rozmowie telefonicznej, przeprowadzonej z wym.[ienionym], podczas której dr L. Aleksa poinformował, że będzie się ubiegał o urlop bezpłatny (pismo prześle) w związku z czynionymi staraniami o stypendium naukowe. Dr L. Aleksa oświadczył, że: nie zamierza oddać paszportu i nie zamierza ubiegać się o obywatelstwo niemieckie. [...]

Ad 2.3. Dyrektor — prof. dr J. Pietrucha poinformował, że Komisja Osobowa zaopiniowała pozytywnie kandydaturę doc. dra hab. Jana Przewłockiego na stanowisko kierownika ZBP, z chwilą odwołania z funkcji doc. dra hab. W. Wołczewa.

Dr Krystyna Sajdok zapytała, dlaczego dyrektor nie odwołał z funkcji kierownika ZBP doc. dra hab. W. Wołczewa, skoro na posiedzeniu Kolegium w dniu 20.07 br. w głosowaniu tajnym Kolegium jednoznacznie opowiedziało się za odwołaniem, a odwołanie z kierownictwa zakładu leży w gestii dyrektora Instytutu.

Prof. dr J. Pietrucha wyjaśnił, że nie może odwołać doc. dr hab. W. Wołczewa z funkcji kierownika ZBP, jeżeli pełni jeszcze funkcję wicedyrektora ds. naukowych.

W głosowaniu tajnym — 12 za, — 1 [na — M.F.] nie — Kolegium zaakceptowało kandydaturę doc. dra hab. Jana Przewłockiego na stanowisko kierownika ZBP. [...]

3.2. Dr Krystyna Sajdok — postawiła pytania w następujących sprawach: [...] 2. Dlaczego Wojewoda Katowicki nie ustosunkował się do pisma (upłynęły już 2 m-ce) w sprawie odwołania doc. dra hab. W. Wołczewa z funkcji kierownika ZBP. 3. Jak jest finansowany dr Szczepan Wysocki, skoro Radio Praga, a także ona sam poinformował, że otrzymuje wynagrodzenie.

Dyrektor Instytutu — prof. dr J. Pietrucha oświadczył, że z Instytutu nie otrzymuje wynagrodzenia.

---

w województwie katowickim”, który miał zostać omówiony podczas planowanego na 19 grudnia 1981 roku posiedzenia Śląskiego Sejmiku Kultury.

Tekst nr 19**Protokół nr 18/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 5 października 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 45—47.

[...] Ad 3. Dyrektor Instytutu poinformował o otrzymanym projekcie ustawy o instytutach naukowo-badawczych. Ustalono, że tezy te zostaną powielone i przekazane do poszczególnych zakładów celem zapoznania pracowników, a następnie przedyskutowania na zebraniu załogowym. [...]

Ad 5 a) Dr Krystyna Sajdok poinformowała, że na posiedzeniu Komisji ds. Finansów zaistniała kontrowersja w stosunku do opracowanej przez prof. dra hab. B. Jałowickiego publikacji (treść pracy niezgodna z tytułem). Powyższa sprawa była poruszana na zebraniu Komisji „Solidarności”. Ustalono zorganizowanie zabrania z pracownikami Z[akładu] S[tosunków] S[połecznych] i zaproszenie prof. dra B. Jałowickiego celem zapoznania pracowników z publikacją. Doc. dr Gabriel Kraus proponuje wygłoszenie przez ww. na zebraniu expose na temat książki. [...]

Tekst nr 20**Protokół nr 20/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 12 października 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 36—40.

[...] Ad 3. Projekt programu obchodów 100-lecia ruchu robotniczego przedstawił doc. dr hab. Zieliński, stwierdzając, że propozycje wydawnictw zostały omówione na posiedzeniu Komisji Wydawniczej. [...] W dyskusji zabrali głos: dr K. Sajdok i doc. dr Gabriel Kraus. Dr K. Sajdok zapytała, dlaczego jest aż 5 osób z zewnątrz, czy nie należałoby ograniczyć osoby z zewnątrz na korzyść naszych pracowników⁷⁷. Pracownicy instytutu są eliminowani z opracowań, które są płatne, prosi się ich o przygotowanie głosów w dyskusji, bo nie są płatne. Doc. dr Gabriel Kraus zapytał, czy w problematyce obchodów 100-lecia ruchu robotniczego będzie także spojrzenie na sprawy, które dzieją się w ostatnim okresie dot. ruchu robotniczego. Doc. dr hab. W. Zieliński odpowiadając na zapytania, stwierdził, iż konstruktor sesji ma prawo doboru osób do odpowiednich tematów. Teka odczytów powinna

⁷⁷ W projekcie zaplanowano publikacje: A. Kałuży, J. Przewłockiego, W. Zielińskiego, A. Hrebendy, J. Kantyki, J. Walczaka, M. Śmiałek, I. Sroki, M. Łabuz oraz M. Fazana.

stanowić pewną całość, dlatego nie można było ująć pracowników ŚIN, którzy zajmują się tylko pewnymi odcinkami tych problemów. Jeżeli chodzi o tematykę aktualną dziejącą się w ruchu robotniczym, to uważa, że powinna znaleźć swoje oddźwięki w tematach przygotowanych do obchodów. Dr Mirosław Fazan nawiązując do wypowiedzi doc. dr G. Krausa, stwierdził, że przedstawienie sytuacji w ruchu robotniczym w latach 80-tych byłoby wskazane, ale nie widzi autora. Proponuje, aby dokonać próby pozyskania takiego autora. Dyrektor Instytutu stwierdził, że dobrze, że pracownicy wykazują zainteresowanie, lecz muszą to być osoby odpowiedzialne i znające całokształt zagadnienia. Następnie dyrektor zarządził jawne głosowanie nad przyjęciem propozycji dot. obchodów 100-lecia ruchu robotniczego. Na 13 osób obecnych na posiedzeniu za przyjęciem głosowało 7, 6 wstrzymujących się. [...]

Ad 5. Dyrektor Instytutu — prof. dr J. Pietrucha poinformował, że 29 bm. odbędzie się w ŚIN spotkanie przedstawicieli instytutów regionalnych. Tematem tego spotkania będą zagadnienia dot. roli, zasad funkcjonowania instytutów regionalnych w świetle obecnych przemian. W spotkaniu uczestniczyć będzie Sekretarz Wydziału I PAN prof. dr Władysław Markiewicz. W I części tego spotkania uczestniczyć będzie całe Kolegium ŚIN. Druga część dot. będzie poszczególnych specjalności (historii, socjologii, demografii i ekonomii). [...]

6.3. Dyrektor Instytutu przeczytał pismo Posła na Sejm prof. dra A. Melicha w sprawie wyjaśnienia sprawy dra Szczepana Wysockiego. Doc. dr G. Kraus proponował odpisać, że Kolegium wyraża oburzenie na fakt, że pracownik, który zerwał stosunek pracy, występuje z zażaleniem.

6.4. Doc. dr hab. J. Walczak nawiązał do ustawy o samorządzie pracowniczym. Proponuje, aby do czasu ukonstytuowania się samorządu funkcję wypełniał dyrektor. Dyrektor Instytutu proponuje wystąpić z wnioskiem na zebraniu załogowym, aby przegłosować sprawę, że do czasu powołania samorządu, t.j. na okres 2-ch miesięcy Kolegium spełniało tę funkcję. [...]

6.7. Dr K. Sajdok zapytała mgra J. Kitę, czy zostały wstrzymane wydawnictwa J. Kantyki i H. Rechowicza. Mgr J. Kita stwierdził, że praca J. Kantyki nie jest drukowana. Mgr R. Grzywa stwierdził, że ze względu na duże koszty praca H. Rechowicza nie może być ju[ż] wstrzymana. Wniosek o wstrzymanie został zgłoszony za późno. Praca była już po redakcji w drukarni i po III korekcie. Doc. dr G. Kraus zapytał: czy praca jest naprawdę przydatna i czy była recenzja z zewnątrz z punktu wartości naukowej. Doc. dr J. Walczak stwierdził — wyraził pogląd, że każdy naukowiec ma prawo do autonomii nauki. Mgr Jan Kita poinformował, że autor po wydarzeniach sierpniowych pracę przeglądał. [...]

Tekst nr 21**Protokół nr 21/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 26 października 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 32—33.

[...] Ad 2 W związku z obecną sytuacją w kraju dyrekcja ŚIN w porozumieniu z prof. dr. W. Markiewiczem postanowiła przesunąć termin konferencji instytutów regionalnych na 14 i 15 grudnia br. Na konferencji obecny będzie prawdopodobnie kierownik Wydziału nauki KC PZPR. [...]

4.1. Wicedyrektor ds. ekonomicznych podał wnioszek, aby protokoły z posiedzeń Kolegium były podpisywane przez członków. [...] W związku z postulatem dyr. R. Grzywy na temat przygotowywania protokołów do podpisu — doc. dr G. Kraus stwierdził, że od dłuższego czasu posiedzenia Kolegium odbywają się bardzo często i w związku z tym p. E. Polt⁷⁸ ma dużo pracy z pisaniem protokołów. Swoje obowiązki wypełnia b.[ardzo] dobrze. [...]

Tekst nr 22**Protokół nr 22/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 30 października 1981 r.**

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 9—12.

[...] Ad 1. — Dyrektor Instytutu poinformował zebranych o porządku obrad Rady Naukowej ŚIN. Następnie przedstawił kandydatury: prof. dra hab. K. Popiołka na przewodniczącego Rady Naukowej oraz prof. dra hab. Z. Messnera i doc. dra hab. R. Buchały na wiceprzewodniczących RN celem zaopiniowania przez Kolegium.

Doc. dr hab. Władysław Zieliński podał wnioszek, aby do RN ŚIN powołać prof. dra hab. Mariana Orzechowskiego, który przez wiele lat był członkiem RN i dalej współpracuje z naszym Instytutem. Kandydat reprezentuje bardzo wysoki poziom naukowy. Doc. dr hab. W. Zieliński poparł kandydaturę prof. dra hab. K. Popiołka na przewodniczącego RN, stwierdzając, że kandydat przez wiele lat pracował w ŚIN i dalej współpracuje, był inicjatorem rozwoju naszej placówki. Kandydat odpowiada ambicjom ŚIN. Dr Piotr Radzikowski poparł kandydaturę prof. dra Z. Messnera na wiceprzewodniczącego RN. Dr M. Fazan proponował, aby członkowie RN przegłosowali, kogo sobie życzą na przewodniczącego i wice-

---

⁷⁸ Edyta Polt była pracownikiem sekretariatu Instytutu, w 1981 roku pełniła obowiązki protokolanta obrad Kolegium ŚIN-u.

przewodniczących RN. Dyrektor Instytutu prof. dr hab. J. Pietrucha zarządził głosowanie:

a) Nad propozycją powołania w skład RN prof. dra hab. M. Orzechowskiego. W głosowaniu jawnym brało udział 17 członków (wszyscy obecni na posiedzeniu), pozytywnie ustosunkowało się 17 osób.

b) Nad sondażem w sprawie powołania na przewodniczącego RN prof. dra hab. K. Popiołka i wiceprzewodniczących: prof. dra hab. Z. Messnera i doc. dra hab. R. Buchały. W głosowaniu tajnym brało udział 17 członków. Wyniki głosowania: prof. dr hab. K. Popiołek: 16 — za, 1 [na — M.F.] nie, prof. dr hab. Z. Messner: 16 — za, 1 wstrzymujący się, doc. dr hab. Rudolf Buchała: 16 — za, 1 [na — M.F.] nie. [...]

1.7. Dyrektor Instytutu poinformował, że Komisja ds. Osobowych nie wyraża zgody na prowadzenie przez mgra E. Karolczuka działalności odczytowej w godzinach służbowych. Działalność ta może mieć miejsce tylko po godzinach pracy. Kolegium zaakceptowało stanowisko komisji.

1.8. Dyrektor Instytutu poinformował, że w związku z pismem mgra E. Karolczuka Komisja ds. Osobowych postanowiła wystąpić do WOKI [Wojewódzkiego Ośrodka Kształcenia Ideologicznego] z pismem dot.[yczącym] konieczności zwracania się do dyrekcji ŚIN z pisemnym wnioskiem o zwolnienie pracowników do innych prac (tylko na krótki czas). [...]

Tekst nr 23

Protokół nr 23/81 posiedzenia Kolegium Śląskiego Instytutu Naukowego w dniu 20 listopada 1981 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, Śląski Instytut Naukowy, sygn. 1/37, k. 2—7.

[...] Mgr R. Grzywa przedstawił pakiet spraw osobowo-kadrowych:

1. Wpłynął list od E. Polt, pisany w Paryżu, w którym zwraca się ona do Dyrekcji z prośbą o udzielenie urlopu bezpłatnego od 16 listopada br. do 30 kwietnia 1982 roku. W liście pisze, że znajomi zapewniają jej utrzymanie oraz będzie miała możliwość leczenia profilaktycznego. Autorka listu prośbę swą motywuje tym, że była sumiennym, długoletnim pracownikiem i nigdy nie zwracała się do Dyrekcji o urlop bezpłatny ani nie korzystała ze zwolnień lekarskich. Kolegium Instytutu wyraziło zgodę na udzielenie urlopu bezpłatnego E. Polt w podanym przez nią terminie przy 5 głosach wstrzymujących się. Wyjaśniając wątpliwości, jakie nasuwały się doc. drowi J. Walczakowi, w sprawie udzielania w takim przypadku urlopu bezpłatnego (wyjazd za granicę bez wcześniejszego zawiadomienia Instytutu), mgr R. Grzywa stwierdził, że nasze prawo pracy nie przewidywało takich okoliczności i wymaga zmodyfikowania. Ponieważ na miejsce E. Polt należy jak najszybciej prze-

sunąć innego pracownika, mgr R. Grzywa zaproponował, aby odpisać E. Polt, że uzyskała urlop bezpłatny, ale Instytut nie zapewnia jej powrotu na zajmowane przed wyjazdem stanowisko. Propozycja ta została zaakceptowana przez Kolegium. [...]

Na zakończenie obrad dyr. R. Grzywa stwierdził, że sytuacja w Instytucie jest napięta i prosił, aby zachować spokój do czasu powrotu naczelnego dyrektora. Chodzi w tym przypadku o zdjęcie z tablicy „Solidarności” „Dziennika Związkowego” z dnia 16 listopada br. przez dra W. Wysockiego. Dyr. Grzywa uważa, że źle się stało, iż do tego doszło, ale nie chce w tej sprawie zajmować oficjalnego stanowiska.

Maciej Fic

The Silesian Academic Institute in Katowice
in the period of the „carnival of Solidarity”
(on the basis of the sessions of the management and body of
the Silesian Academic Institute)

Summary

The publication consists of two parts: an introduction and source materials. The introduction shows the origins and circumstances of the formation of the Silesian Academic Institute, and outlines a structural-personal situation of the institute until the martial law, as well as the context of the so called carnival of Solidarity.

The selection of sources comes from the collection stored in the National Archive in Katowice, a rich legacy of The Silesian Academic Institute. The sources cover selected protocols of the sessions between August 1980 and 13 December 1981.

The materials presented allow for tracing the way the institution appointed as an ideological centre acting to a large extent for the purposes of party authorities, could include the actions or mechanisms against the intentions of the decision-makers from the Voivodship Committee of Polish United Workers imposing the rightfulness of actions, or at least stigmatizing improper behaviours. The very sources allow for discerning the signals of awaiting changes (e.g. the limitation of the omnipotence of nomenclature) on the one hand, and show the attempts to stop the process of liberalization and democratization of life made by a part of environments concentrated around the so called Katowice Forum Party on the other.

The work includes the fragments that, according to the author, prove the unique nature of the very period and draw attention to unusual situations having no equivalent either before the events from August 1980 or after 13 December 1981. The sources selected show difficulties the Polish society dealt with in the period in question, them among others being particularly housing problems or decisions on forced emigration. They also prove that 30 years ago there was the period in the history of the Polish People's Republic in which one could blame a voivode for breaking the law in public, when the authorities were deprived of the freedom to distribute flats and the party activists had to account for their steps made during working hours.

Maciej Fic

Schlesisches Wissenschaftliches Institut in Kattowitz
zur Zeit des „Solidaritätskarnevals“
(anhand der Sitzungen der Direktion und des Kollegiums)

Zusammenfassung

Die vorliegende Monografie besteht aus zwei Teilen: der Einleitung und des Quellenmaterials. In der Einleitung werden die Genese und die Umstände von der Gründung des Schlesischen Wissenschaftlichen Instituts dargestellt, dessen Struktur und Belegschaft bis zum Verhängen des Kriegszustandes und die mit dem sog. Solidaritätskarneval verbundenen Tatsachen geschildert.

Das Quellenmaterial stammt aus dem sich in den Sammlungen des Staatsarchivs in Kattowitz befindenden reichen Erbe des Schlesischen Wissenschaftlichen Instituts (ŚIN); es umfasst ausgewählte Sitzungsprotokolle der Direktion und des Kollegiums von ŚIN vom August 1980 bis zum 13. Dezember 1981.

Dank dem Material kann man erforschen, auf welche Weise in der als ein ideologisches Zentrum gegründeten und in hohem Maße für den Bedarf der Parteiorgane handelnden Institution solche Kräfte und Mechanismen erscheinen konnten, die von den Entscheidungsträgern von dem Woiwodschaftskomitee der Polnischen Vereinigten Arbeiterpartei (KW PZPR) rechtsstaatliche Handlungsweise verlangten und mindestens ihr unangebrachtes Verhalten anprangerten. Wie oben genannte Quellen zeigen, wurde in dem Institut einerseits ein Wandel (u.a. Beschränkung von der Allmacht der Nomenklatura) erwartet, andererseits gab es die u.a. von dem Kattowitzer Parteiforum unternommenen Versuche, die Liberalisierung und Demokratisierung des gesellschaftlichen Lebens zu hemmen.

In vorliegender Monografie wurden solche Fragmente veröffentlicht, die nach dem Verfasser von einer Außergewöhnlichkeit der Periode zeugen und auf solche Situationen hindeuten, die weder vor 1980 noch nach dem 13. Dezember 1981 stattfanden. Sie stellen die Probleme dar, gegen die polnische Gesellschaft damals ankämpfte (v.a.: Wohnprobleme und erzwungene Emigration). Diese Quellen sind auch Beweis dafür, dass es vor dreißig Jahren in der Geschichte der Volksrepublik Polen eine solche Periode gab, als man dem Woiwoden öffentlich die Verletzung des Rechtes vorwerfen durfte, als die Machtorgane die Wohnungen nicht mehr (obwohl nur für eine kurze Zeit) austeilten durften und als sich Parteiaktivisten für ihre in der Arbeitszeit erfüllten Aufgaben endlich rechtfertigen mussten.